

Grammar series -1

Learn to read and write

samskr̥tam

uccāraṇam

and

devanāgari lipi

A compilation

By

Swamini Svatmabodhananda Saraswati

student and disciple of

Swami Dayananda Saraswati, Arsha Vidya Gurukulam

For a hard copy or the soft copy of this compilation please contact:

Swamini Svatmabodhananda Saraswati

2B, Kubera Sampat

5/2, 18th Cross Road

Malleshwaram

Bangalore – 560 055

Email: svatmabodha@yahoo.co.in

Any part of the manual may be reproduced or copied, stored in retrieval system, or transmitted by any means – electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise with or without the permission of the compiler and used for teaching and self-learning.

Guru purnima

July 22nd, 2013

या वर्ण-पद-वाक्यार्थ-गद्य-पद्य-स्वरूपिणी ।

वाचि नर्तयतु क्षिप्रं मेधां देवी सरस्वती ॥

yā varṇa-pada-vākyārtha-gadya-padya-svarūpiṇī ।

vāci nartayatu kṣipram medhāṁ devī sarasvatī ॥

Dedicated
to all my ācāryas
who taught me
samskr̥tam

ॐ

With the blessings of Pujya Swami Dayananda Saraswati

गुह्यागमार्थतन्मन्त्रसाधनाद्वोधनादपि । शिवादिदेवरूपत्वाद्गुरुरित्यभिधीयते ॥

प्रकौटैस्संस्कृतैश्चैव गद्यपद्याक्षरैस्तथा । देशभाषादिभिः शिष्यं बोधयेत्स गुरुःस्मृतः ॥

Contents

Why this compilation?

Section 1

Opening prayers

Māheśvara sūtrāṇi

Śikṣā, Phonetics

Section 2

Sanskrit Alphabets varṇamālā

Writing practice of letters

Vowels

Consonants

Writing practice of consonants with vowels- स्वरयुक्त अक्षराणि

Reading exercises

Section 3

Conjugent consonants - संयुक्त अक्षराणि

Section 4

Sanskrit numerals - सङ्ख्या

Word list- more reading practice

Inspirations

Why this compilation?

This Sanskrit teaching tool has been designed to teach Sanskrit for beginners it is meant to be a teaching manual for the teachers and self-learning manual as well for beginners. With two decades of exposure to teaching the English speaking people and the non-resident Indians I found that it is easy to learn Sanskrit by people who have been exposed to thinking in any one of the Indian languages but not so with the others who have no exposure. The teaching of the Sanskrit language involves a systematic approach. The structure of the language and its nuances has to be taught systematically for a beginner. So this compilation would be helpful for teaching the English speaking people and online teaching. The aim is to make the learner familiar with the sounds, articulation and the script. By the end of the study, the student will be able to read and write words and simple sentences. Since the intention is to teach reading and writing, the meanings of words are not given.

This is a class room material which was created for the purpose of online teaching through skype covering 60 hours of teaching sessions.

Your feed back is welcome for the improvisation of the book.

Swamini Svātmabodhananda saraswati

Section 1

प्रार्थना श्लोकाः

Opening prayers

ॐ नमः श्रीशब्दब्रह्मात्मने श्री नटराजराजाय नमः ।

Om namaḥ śrīśabdabrahmātmane śrī naṭrājarājāya namah ।

ॐ नमः श्रीशब्दविद्या सम्प्रदाय कर्तृभ्यो नमो महद्भ्यो नमो गुरुभ्यः ।

*Om namaḥ śrīśabdavidyā sampradāya kartṛbhyo namo mahadbhyo
namo gurubhyah ।*

वागर्थाविव सम्पृक्तौ वागर्थप्रतिपत्तये ।

*vāgarthāviva samprktau vāgarthapratipattaye
जगतः पितरौ वन्दे पार्वतीपरमेश्वरौ ॥*

*jagataḥ pitarau vande pārvatīparameśvarau ॥1॥
येनाक्षरसमान्नायम् अधिगम्य महेश्वरात् ।*

*yenaṅkṣara-samāṁnāyam adhigamya maheśvarāt
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥*

*kṛtsnam vyākaraṇam proktam tasmai pāñinaye namah ॥2॥
येन धौता गिरः पुंसां विमलैः शब्दवारिभिः ।*

*yena dhautā girah puṁsām vimalaiḥ śabdavāribhiḥ ।
तमश्चाज्ञानजं भिन्नं तस्मै पाणिनये नमः ॥*

*tamaścājñānajam bhinnam tasmai pāñinaye namah ॥3॥
वाक्यकारं वररुचिं भाष्यकारं पतञ्जलिम् ।*

*vākayakāram vararucim bhāṣyakāram patañjalim ।
पाणिनिं सूत्रकारञ्च प्रणतोऽस्मि मुनित्रयम् ॥*

pāñinim sūtrakārañca praṇato'smi munitrayam ॥4॥

माहेश्वर सूत्राणि *māheśvara sūtras*

ॐ नमः पाणिनि-कात्यायन-पतञ्जलिभ्यो मुनिभ्यो महद्भ्यो गुरुभ्यः ।

Om namaḥ pāṇini-kātyāyana-patañjalibhyo munibhyo mahadbhyo gurubhyah ।

अ इ उ ण् । *a i u ḡ* ।

ऋ ल क् । *r ḡ l k* ।

ए ओ ङ् । *e o ḡ* ।

ऐ औ च् । *ai au c* ।

ह य व र ट् । *ha ya va ra ṭ* ।

ल ण् । *la ḡ* ।

ज म ड ण न म् । *ñā ma ñā ñā na m* ।

झ भ झ् । *jha bha ñ* ।

घ ढ थ ष् । *gha ḍha dha ṣ* ।

ज ब ग ड द श् । *ja ba ga ḍa da ś* ।

ख फ छ ठ थ च ट त व् । *kha pha cha ṭha tha ca ṭa ta v* ।

क प य् । *ka pa y* ।

श ष स र् । *śa ṣa sa r* ।

ह ल् । *ha l* ।

इति माहेश्वराणि सूत्राणि । *iti māheśvarāṇi sūtrāṇi* ।

māheśvara sūtrāṇi

- The alphabet, it will be seen, is divided into 14 sections by Pañini. They are called *śivasūtrāṇi* or *māheśvara sūtrāṇi* or the *sūtras* revealed by Lord *Śiva*.
- Each *sūtra* ends with an indicatory consonant letter called 'इत्' 'it' *varṇa* - e.g. ण, न, क्, क, ङ्, ङ, which is not to be counted among the letters of the alphabet as a part of the *sūtras*.
- They are indicatory letters introduced with a definite purpose. As soon as this is achieved they are dropped when actually enumerating the group. The purpose is that they enable the grammarians to express several letters or groups of letters in a very convenient and condensed form.
- For any letter, with the following 'इत्' 'it' added to it is not only expressive of itself but of all letters that intervene between it and this 'इत्' 'it'. E.g. अण् *aŋ* means अ *a* इ *i* उ *u*; इक् *ik* means इ *i* उ *u* ऋ *r* ल् *l* in the *sūtras*.
- Each of these significant terms is technically called *pratyāhāra*. The main purpose of the *sūtra* has been in forming the *pratyāhāra* indicating briefly groups of letters for specific rules of grammar and for ease of pronunciation of the *sūtra*.

शिक्षा – *Sikṣā*, Phonetics

This is a compilation from various talks on Upaniṣads by Puṣṭi Sri Swami Dayananda Sarasvati _ *Māṇḍūkya* and *Taittirīya*.

Sikṣā, is *veda aṅga*, is phonetics, an ancillary study for the understanding of the *Vedas*. Phonetics is important because it deals with the science of pronunciation of *varṇas*, letters. A *lipi*, script is different from sound. A letter that is called script, which is purely a drawing – ‘*a*’ is a drawing. It has nothing to do with what you pronounce. *Śabda*, sound, a word is purely what is heard, while what is written is only a symbol for that sound. The sound is *varṇa*, letter. A *varṇa* is not what is written; it is what is spoken. Language is spoken and not what is written. The script is a symbol on which you superimpose the sound, which is why the script can be different. Different alphabetical scripts are used for particular sound in different languages. Sanskrit is *bhāṣa*, a language and the script is *Devanāgarī lipi*.

In Sanskrit once you have learnt how to pronounce a *varṇa*, a letter, an *akṣara*, a syllable, and then you can read and write. You spell the word exactly as you pronounce it. They are phonetically correct. Pronunciation is very important in the study of the *Veda* or Sanskrit language; if it is not proper the meaning will become different.

In English you require to learn two skills – one is how to write a word and the other how to pronounce that word. There is a double responsibility, which is why many people have spelling problem or pronunciation problem. You spell the word differently from the way you pronounce it. In all languages you find they write one thing and say something else. That is

why English is every persons language. Each one has got his own or her own English.

Sanskrit language is connected to *Veda*. *śikṣā* means *śikṣyate anayā iti*, by this method it is pronounced and it is taught; *varṇa uccāraṇa lakṣaṇam* - the definition of the pronunciation of letters. How? *akuhavisarjanīyānāṁ kanṭah....* We have these sentences in Sanskrit grammar. The whole language is based upon this system of all the nuances in phonetics. All the fine tuning is done to produce a given *varṇa*, a letter. How do all the letters originate and come to manifest outside? The whole human voice acoustics called phonetics is covered by *śikṣā*. It is just human voice; open your mouth and make a sound अ 'a'. Close your mouth and make a sound 'm' every thing is between 'a' and 'm' - 'am'. *Veda* recognises this.

How the mapping of the human voice has been found out is amazing. There is nothing more to add. It is thorough. Learning the *uccāraṇam* is *śikṣā*. This learning itself can straighten our thinking. Something happens because of the language. It builds up confidence. It brings about *brahmavarcas*. Can't say what it is. If you see the person you can understand *brahmavarcas*; a glow of the *Vedic uccāraṇam* influence. *Brahma* is *Veda*. *Gayatri mantra* is connected to *Veda*. That is why it said that those who learn *Veda* and those who repeat the *mantras gayatri* and so on and recitation, they have a *varcas* a glow discernable even by wayside vendor. As we keep chanting something plus comes, something happens. That is called *brahma varcas*; *vedena varcas*, *Veda adhyayanāt varcas*, *Veda mantra uccāraṇāt varcas*. *Samiskrita bhāṣā jñānam* itself brings about a *varcas* because it is phonetic. Besides all other reasons – ṛṣis devatas etc, every *varṇa* has got a *devata*. If one goes into the detail, can be lost in it for ever; it is true. Everything is Īśvara means you cannot utter a letter without Īśvara's grace.

sabda is Īśvara's manifestation; because it is order. That is why we do not look upon *akṣaras* as ordinary. It is Īśvara.

Phonetics is always to be taught orally. You can never learn language without being orally taught. Ears become so important for language. If you write 'a' you won't know what to read. You have to tell the person what it is. It is all *adhyāropa*, deliberate *adhyāropa*, superimposition. You write something you superimpose upon it a sound; it is deliberate superimposition of sounds upon a script. There is no rule that this is how it should be. In Sanskrit, the phonetics are all oral. Therefore they used to write on their own. We have got *Brāhmaṇi* letters, *Devanagari* letters, Malayalam, Kannada, Telugu, Bengali and Oriya scripts. Tamil people have evolved a script called *grantha*. Sanskrit can be written in any script but should be learnt phonetically right, exactly as it should be read. There cannot be any difference in pronunciation. We have Sanskrit text in all these scripts in manuscripts in the libraries. Sanskrit is an international language, universal language. Why? Because it has no script; everybody can write in his own script. It has no script of its own. It is oral; that is why phonetics has become so important. The thoroughness of study, the Vedic study is just impeccable. There is a way to study called *Varna lakṣaṇam*. It is committed to memory. What is the *lakṣaṇa* of a letter? One word is taken and *lakṣaṇam*, definition is analysed.

What is being presented here is not a detailed study of phonetics. We are just going into some strokes to point out the importance of phonetics. The importance of phonetics can be talked about only when the language is based on human voice acoustics, phonetics. There is fidelity, you write and read. There is 100% fidelity.

Śikṣā deals with the pronunciation of the स्वराः, *svarāḥ*, vowels, व्यञ्जनं *vyañjana*, consonants, स्वरयुक्त अक्षर *svarayukta aksara*, consonant with a vowel and संयुक्त अक्षर *samyukta aksara*, conjunct consonants. Pronunciation of the vowels involves knowledge of the accents – *anudātta*, the lower note, *udātta*, the middle note, *svarita*, the upper note and *dhīrgha svarita*, the extended upper note. This has to be understood for chanting the Vedas; knowledge of length of pronunciation of the vowels – *hrsva*, a short vowel, *dhīrga*, long vowel, and *pluta*, an elongated vowel which is used in the *Vedas*.

Once you have learnt phonetically how to pronounce a letter, a vowel and a diphthong that is also a vowel; *svarayukta aksara*, the consonants with a vowel, proceeding, succeeding; *samyukta aksara* conjunct consonants, *visarga* following the *jihvāmūlīya*, *upadhmānīya* and then you don't require anything more to read. You can read and anybody reads it the same. Anybody anywhere has to read exactly the same way. That is phonetics.

The *Veda* itself points out the discipline of *śikṣā*. It was there even before the grammarian Pāṇini. Pāṇini and others presented it systematically. For Pāṇini to have written his text, *Aṣṭādhyāyi*, there must have been an audience even before him. Therefore, it is a tradition. Panini does not make the language. Panini is only giving a rule. It is a descriptive *sāstra*. The facility of expression is manifest in all the rules. That is why it is 100% phonetic language. As though this is how a language should be. The whole *Veda* is nothing but words. Naturally, knowledge of *śikṣā* becomes a prerequisite to the study of the *Vedas*.

The *Veda* is chanted, the *Bhagavad Gītā* is recited and other *stotras*, hymns can be recited or sung using melody.

The definition of *śikṣā* in the *Taittarīya Upaniṣad* is as follows:

Śikṣāṁ vyākyāsyāmaḥ | varṇa svarah | mātrā balam | sāma santānah |

Here is the exposition of *śikṣā*, Phonetics.

Varṇa – *akṣara* or letters, alphabets – vowels and consonants

Svarah – the accent or intonation or tone of voice. This applies only to vowels. These are classified into three. The vowels may be pronounced in a high tone (*udātta*), a low tone (*anudātta*) or a combination of the two, the circumflex (*svarita*).

mātrā – the time required or duration of pronunciation of vowels and the actual position in the mouth where it originates *āsyam*.

balam – *prayatnam*, effort in the *uccāraṇam*

sāma - is very important in Veda chanting. Every letter while chanting has only that kind of length of pronunciation. The words are not clumsily uttered by pushing them. Letters cannot be pushed. Neither can it be lengthened extraordinarily nor can be compressed while chanting. *Samah* - *samatā* is evenness.

Santānah – *sandhiḥ* (euphonic combination) - two words have to naturally blend while articulating.

Then how do you produce the difference in *uccāraṇam* of *varṇas*?

Because of *sthānam*, *prayatna*, *prāṇa*, *ghoṣa*, *aghoṣa* etc.

sthānam – place of origin of letters; *prayatna* – effort; *praāṇa* – the breath used

Savarṇam means *varṇa* of the same class. How to determine a letter of the same class? By *āsyā* and *prayatna*.

āsyā - the place of origin in the mouth; *prayatna* - effort, the internal or external effort.

All these we shall study in detail as we proceed.

Section 2

वर्णमाला *Varnamālā*

Sanskrit *akṣara*, alphabet

Samiskṛta bhāṣā is a refined and a very structured language, is the language of the *devas* or the celestials. The written form of the alphabets is called Devanāgari *lipi* or script.

Sanskrit Alphabet is called *Varnamālā*, means a garland of letters.

The alphabets are classified into four groups which will be covered in detail in the course of our study:

- स्वराः *svarāḥ* – Vowels
- व्यञ्जनानि *vyañjanāni* – Consonants
- स्वरयुक्त व्यञ्जनानि *svarayukta* – *vyañjanāni* – Consonants with vowels
- संयुक्त व्यञ्जनानि *samyukta* – *vyañjanāni* – Conjunct consonants
- सङ्ख्या *saṅkhyā* - Sanskrit numerals

The Sanskrit alphabets and the Devanāgari script consists of

- letters called *varṇas*
- *Svaras* or vowels that which can be pronounced without the help of any letter
- Consonants or *vyañjanas* is that which can be pronounced with the help of a vowel.
- Consonants with inherent vowel sounds
- Innumerable combinations of conjunct consonants
- These letters express almost all the gradation of sounds in the language.
- Every letter stands for a particular sound and it is invariable.
- Each sound is unique to the letter
- The sounds are superimposed on the letters like - a particular picture to a particular sound.
- Every letter in *Śaṁskṛtam* has to be articulated and pronounced. There are no silent letters like in the English language. Example – knowledge. The letter ‘k’ is silent.
- When the letters are pronounced there is no assumption.
- The word *kāra* is added as affix to denote a particular letter; for e.g. *akāra* for the letter अ ‘a’; *kakāra* for the letter ‘ka’ and so on.

Basic letters – 48 अक्षराणि

|

Vowels - 15 स्वराः

Short	Long	Diphthong	<i>yogavāha</i>	
5	4	4	2	

Consonants – 33 व्यञ्जनानि

Grouped or class Consonants	
25	

Guttural	Palatal	Cerebral	Dental	Labial	
5	5	5	5	5	

Ungrouped Consonants

8 |

Semi-vowels	Sibilants	Aspirate
4	3	1

Reading *Devanāgarī* script using diacritics:

We have adopted the international transliteration code using special notation on Roman letters called diacritics. The diacritics consist of marks written above or below a letter of the alphabet. They indicate variations in the sound associated with the letter. Dictionaries also follow this method to help the reader identify the manner in which the word should be pronounced since Sanskrit is a highly phonetic language and emphasis is on proper articulation of sounds

The Sanskrit alphabets chart gives the list of Romanised Sanskrit alphabets.

Example for illustrating diacritics notation scheme:

सीता गुरु केशवः विष्णु गङ्गा सञ्जय
sītā *guru* *keśavah* *viṣṇu* *gaṅgā* *sañjaya*

वर्णः The Sanskrit Alphabets

स्वराः *svarāḥ* Vowels

अ *a* आ *ā* इ *i* ई *ī* उ *u* ऊ *ū* ऋ *r̥* ऋ॒ *r̥̄* ल *l̥* ए *e* ऐ *ai*
ओ *o* औ *au* अं *am̥* अः *ah̥*

व्यञ्जनानि *vyañjanāni* Consonants

क *ka* ख *kha* ग *ga* घ *gha* ङ *ṅa*
च *ca* छ *cha* ज *ja* झ *jha* ञ *ña*
ट *ṭa* ठ *ṭha* ड *ḍa* ढ *ḍha* ण *ṇa*
त *ta* थ *tha* द *da* ध *dha* न *na*
प *pa* फ *pha* ब *ba* भ *bha* म *ma*

अन्तस्थाः *antasthāḥ* Semivowels

य *ya* र *ra* ल *la* व *va*

ऊष्माणः *ūṣmāṇaḥ* Sibilants

श *śa* ष *ṣa* स *sa*

महाप्राण *mahāprāṇa* Aspirate

ह *ha*

About writing alphabets

In order to developing a good writing style and skill follow this rule carefully and consistently:

- write each part or each letter from left to right
- all vertical lines from top to bottom
- the horizontal line on top of the word is drawn from left to right
- All Sanskrit letters and words are joined by a horizontal line on the top to indicate the grouping of letters to coin a word.
- For example: writing the letter 'va' -

॥ -> त -> व

- writing the letter 'ca' -

॥ -> त -> च

- writing the letter 'tha' -

ঃ -> ত -> থ

- writing the letter 'ha' -

ঃ -> ত -> হ

वर्ण लेखन अभ्यासः – Writing practice of Alphabets

Learning to write स्वराः – Vowels

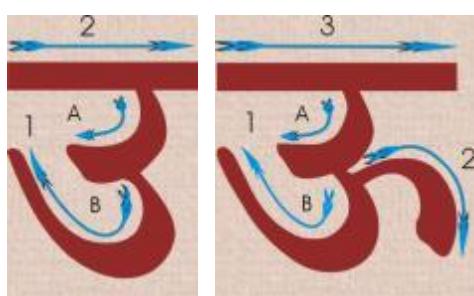

अ *a*

आ *ā*

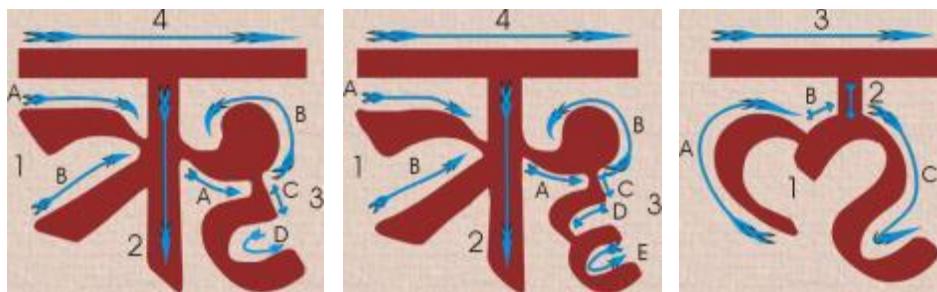
इ *i*

ई *ī*

उ *u*

ऊ *ū*

ऋ r

ऋ ṛ

ऌ l

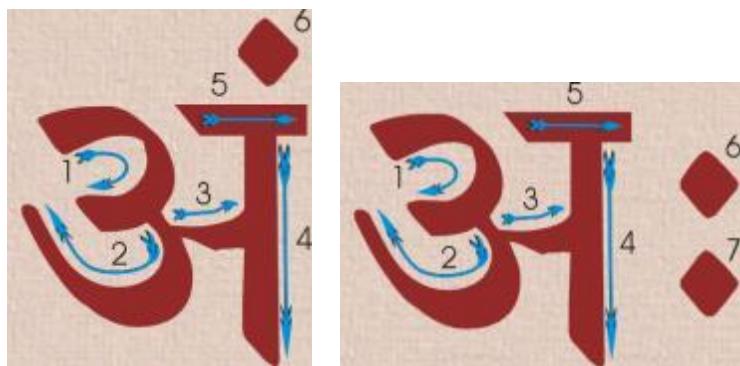

ए e

ऐ ai

ओ o

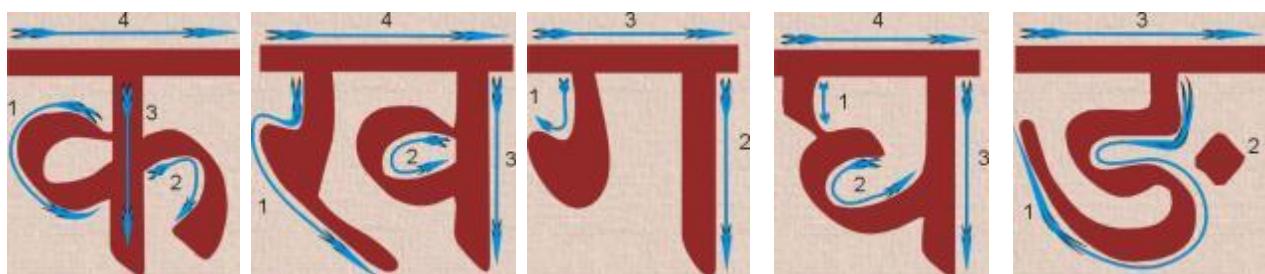
औ au....

ॐ am

ओः ah

Learning to write व्यञ्जनानि Consonants

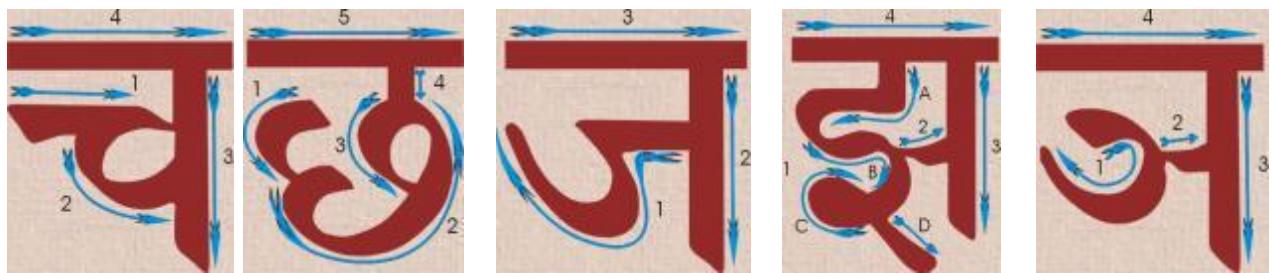
क ka

ख kha

ग ga

घ gha

ঙ na

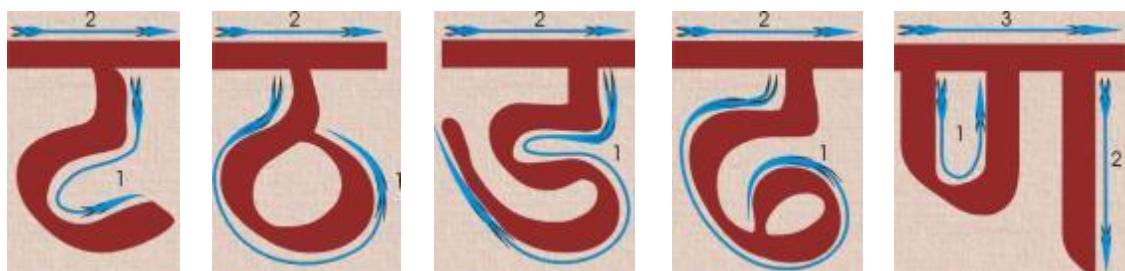
च ca

छ cha....

ज ja

झ jha

ञ ña

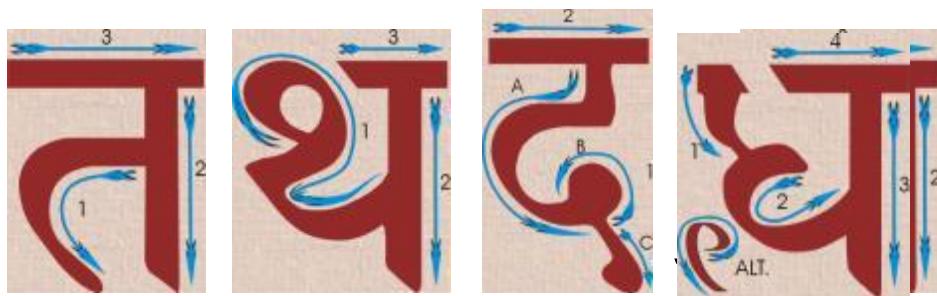
ट ta

ठ tha....

ડ da

ڏ dha....

ণ na....

ত *ta*

থ *tha*....

দ *da*

ধ *dha*....

ন *na*

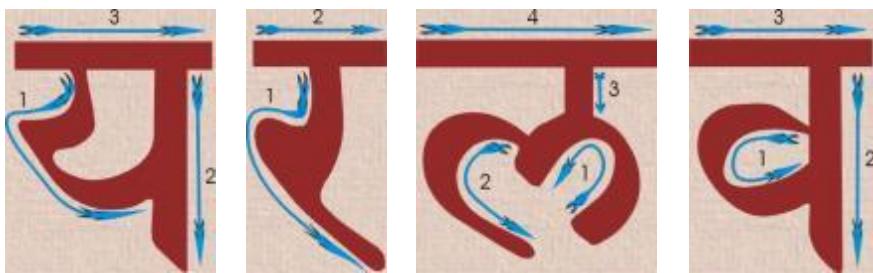
প *pa*

ফ *pha*....

ব *ba*

ভ *bha*

ম *ma*....

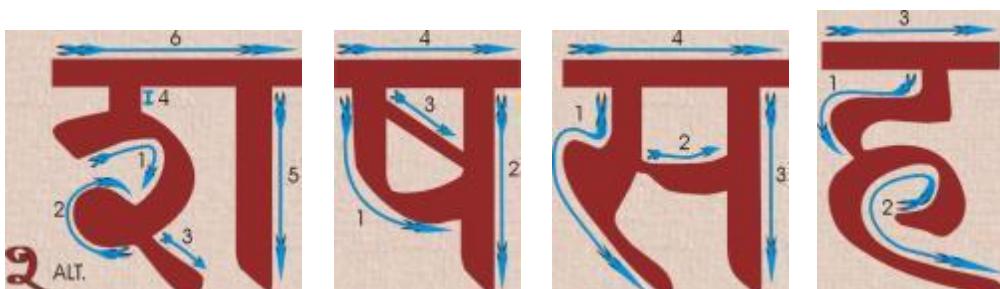

य *ya*

र *ra*

ल *la*

व *va*

श *śa*

ष *ṣa*

स *sa*

ह *ha*

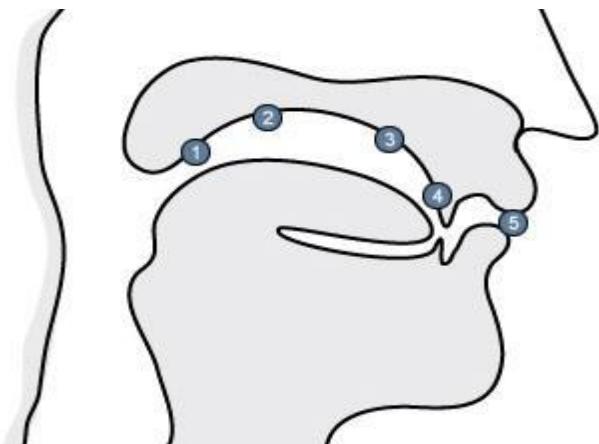
Notable Features in Sanskrit Alphabets which differs from English:

- Sanskrit is a structured and systematic language matching the human voice acoustics perfectly
- Phonetic arrangement of the script
- Pronunciation remains unaffected by the style of writing
- Each consonant has a generic form in which its pronunciation will not have any vowel sound associated with it.
- Inherent अ 'a' in the consonants
- Consonant letters carry an inherent vowel which can be altered or muted by means of diacritics or *mātra*.
- Consonants require a preceding or succeeding vowel for a complete and clear articulation.
- Vowels can be written as independent letters, or by using a variety of diacritical marks which are written above, below, middle, before or after the consonant they are abbreviated with.
- The *anusvāra* and *visarga* are unique to Sanskrit.
- The existence of the retroflex or cerebral class
- Aspiration and non-aspiration
- Hard and soft consonants
- The different articulation of the nasals
- When consonants occur together in clusters, special conjunct letters are used.
- The order of the letters is based on वागिन्द्रिय *vāgindriyas* – organs of speech, human acoustics, articulation and phonetics

वागिन्द्रियाणि – *vāgindriyāṇi* – the organs of Speech.

उत्पत्तिस्थानम् *utpattisthānam* - The place of origin of letters

The letters are classified according to the organs used for pronunciation based on the human acoustics, phonetics - the tongue coming in contact with organs of utterance. They are specific to each letter and cannot originate it from elsewhere.

1. For the कण्ठस्थानीय *kanṭhasthānīya* – कण्ठ *kanṭha* – the throat - Guttural (Velar) - Using the back of the tongue against the soft palate
2. For the तालुस्थानीय *tālūsthānīya* – तालु *tālu* – the palate - Palatal - Using the flat of the tongue against the back of the hard palate.
3. For the मूर्धन् *mūrdhan* – मूर्धन् *mūrdhan* – the roof of the palate - Cerebral (Retroflex) - Using the tip of the tongue curled against the roof of the hard palate.
4. For the दन्त्य *dantya* – दन्त *danta* – the teeth - Dental - Using the tip of the tongue against the top front teeth.
5. For the ओष्ठ्य *oṣṭhya* – ओष्ठ *oṣṭha* – the lips - Labial - Using the lips, requires co-ordination of lips.

To know the *utpattisthānam* manifestation of sounds, we study Panini's *sīksā*. *varṇa uccāraṇa lakṣaṇam* - the definition of the pronunciation of letters. We have these sentences in Sanskrit grammar, which define them.

All these are *sthānas*, place of origin are in the mouth and hence covered by the word *mukha*, mouth. But there are some letters which require the *nāsika* nose in addition to *mukha*. They are called *anunāsika*.

The *varṇas*, letters are classified according to their place of utterance as follows in the book – “Pāṇini’s *sīksā*”-

This sūtra was written by Bhattoji Dikshita in his work on Grammar “Siddhanta Kaumudi”

अ-कु-ह-विसर्जनीयानाम्	कण्ठः ।	<i>a-ku-ha-visarjanīyānām kantah</i>
इ-चु-यशानां तालु	।	<i>i-cu-yaśānām tālu</i>
ऋ-टु-रषाणां मूर्धा	।	<i>r̥-ṭu-raṣānām mūrdhā</i>
ल-तु-लसानां दन्ताः	।	<i>l-tu-lasānām dantāḥ</i>
उ-पु-उपध्मानीयानाम्	ओष्ठौ ।	<i>u-pu-upadhmānīyānām oṣṭhau</i>
अ-म-ड-ण-नानां नासिका	च ।	<i>ñ-a-ma-ña-nānām nāsikā ca</i>
एदैतोः कण्ठतालू	।	<i>e-daitoḥ kantaha-tālu</i>
ओदौतोः कण्ठोष्ठम्	।	<i>o-dautoḥ kanthoṣṭham</i>
वकारस्य दन्तोष्ठम्	।	<i>vakārasya dantoṣṭham</i>
जिह्वामूलीयस्य	जिह्वामूलम् ।	<i>jihvāmūlīyasya jihvāmūlam</i>
नासिकानुस्वारस्य	।	<i>nāsikā-anusvārasya</i>

<p>अ-कु-ह-विसर्जनीयानाम् कण्ठः ।</p> <p><i>a-ku-ha-visarjanīyānām kañṭhaḥ</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. अ – refers to अ आ vowel 2. कु – refers to क वर्ग – क ख ग घ ङ 3. ह – refers to Aspirate 4. विसर्जनीय – refers to <i>visarga</i> ‘ः’ 	<p>The throat कण्ठः These are called Gutturals /velar</p>
<p>इ-चु-यशानां तालु ।</p> <p><i>i-cu-yasānām tālu</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. इ – refers to इ ई vowel 2. चु – refers to च वर्ग – च छ ज झ झ 3. य – refers to य semi-vowel 4. श – refers to श sibilant 	<p>The palate तालु palatals</p>
<p>ऋ-टु-रषाणां मूर्धा ।</p> <p><i>r̥-tu-rasānām mūrdhā</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ऋ – refers to ऋ ऋँ vowel 2. टु – refers to इ ट वर्ग – ट ठ ड ढ ण 3. र – refers to र semi-vowel 4. ष – refers to ष sibilant 	<p>The roof of the hard palate मूर्धा Cerebrals / Retroflex</p>
<p>ल-तु-लसानां दन्ताः ।</p> <p><i>l-tu-lasānām dantāḥ</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ल – refers to ल vowel 2. तु – refers to त वर्ग – त थ द ध न 3. ल – refers to ल semi-vowel 4. स – refers to स sibilant 	<p>The teeth दन्ताः Dentals</p>

<p>उ-पु-उपध्मानीयानाम् ओष्ठौ ।</p> <p><i>u-pu-upadhmānīyānām oṣṭau</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. उ – refers to उ ऊ vowel 2. पु – refers to प वर्ग – प फ ब भ म 3. उपध्मानीय – refers to <i>ardha-visarga</i> half <i>visarga</i> (:) before प फ 	<p>The lips ओष्ठौ</p> <p>Labials</p>
<p>अ-म-ङ-ण-नानां नासिका च ।</p> <p><i>ñ-a-ma-ñ-a-na-nānām nāsikā ca</i></p> <p>अ-म-ङ-ण-न refers to all the nasals <i>anunāsikā</i></p> <p>अ- palatal + nasal, म- labial + nasal ङ- guttural + nasal, ण- cerebral + nasal न- dental + nasal</p>	<p>In the nose नासिका</p> <p>Nasals</p>
<p>एदैतोः कण्ठतालू । (एत्+ऐत्= एदैतोः)</p> <p><i>e-daitoh kañṭha-tālū – (diphthong)</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. एत् <i>et</i> – refers to ए <i>e</i> 2. ऐत् <i>ait</i> – refers to ऐ <i>ai</i> 	<p>In the throat and the palate</p> <p>कण्ठतालू (Diphthong)</p>
<p>ओदौतोः कण्ठोष्टम् । (ओत्+औत्= ओदौतोः)</p> <p><i>o-dautoh kañṭhosṭham</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ओत् <i>ot</i> – refers to ओ <i>o</i> 2. औत् <i>aut</i> – refers to औ <i>au</i> 	<p>In the throat and lips</p> <p>कण्ठोष्टम् (Diphthong)</p>

<p>वकारस्य दन्तोष्ठम् । <i>vakārasya dantosṭham</i> व – refers to व semi-vowel</p>	<p>The teeth and lips दन्तोष्ठम्</p>
<p>जिह्वामूलीयस्य जिह्वामूलम् । <i>jihvāmūlīyasya jihvāmūlam</i> जिह्वामूलीय – refers to <i>ardha-visarga</i> half <i>visarga</i> (:) before क <i>ka</i> ख <i>kha</i></p>	<p>The root of the tongue जिह्वामूलम् aspirate</p>
<p>नासिकानुस्वारस्य <i>nāsikā-anusvārasya</i> अनुस्वार – refers to the symbol with a dot above the line (‾)</p>	<p>The nose नासिका nasal</p>

How to differentiate the nasal sounds in articulation?

{Initial stages of learning pronunciation and for identification of difference in the pronunciation of nasal sounds}

Guttural - **ঁ** - *ନା* - Close the ears and open the mouth and produce a nasal sound

Palatal - **ঁ** - *ନା* - Close the nostrils with the fingers and widen the mouth and produce a nasal sound

Cerebral – **ঁ** – *ନା* – Curl the tongue inside the mouth and touch the roof of the palate and produce a nasal sound

Dental - **ঁ** - *ନା* - The tip of the tongue is placed at the back of the upper teeth and produce a nasal sound

Labial – **ঁ** – *ନା* - Using the lips produce a nasal sound

स्वराः *svarāḥ*— Vowels

Classification of vowels

Simple Vowels are classified into short and long vowels according to the unit length of time taken for pronunciation, उच्चारणम्, *uccāraṇam*. This unit length of time is called *mātra*. *Mātra* is only for a vowel. The length of a syllable is measured by a *mātra*. Each *svara* is well defined. *Mātras* are defined – *hrasva*, *dīrgha*, *plutāḥ* for the vowels.

- ह्रस्व स्वराः *hrasva svarāḥ* Short vowels: one *mātra* – one unit of time for pronunciation.

अ *a* इ *i* उ *u* ऋ *r̥* ल *l̥* !

- दीर्घ स्वराः *dīrgha svarāḥ* Long vowels: two *mātras* – two units of time for pronunciation.

आ *ā* ई *ī* ऊ *ū* ऊ *ṝ* र̥

अ + अ = आ *a + a = ā*

इ + इ = ई *i + i = ī*

उ + उ = ऊ *u + u = ū*

ऋ + ॠ + ॠ = र̥ *r̥ + r̥ + r̥ = ṛ*

- प्लुत *pluta* is three or more units of time for pronunciation when it is lengthened, prolated. These are not commonly to be met with in classical Sanskrit. This is used in the *Vedas*.

- मिश्र स्वराः: *miśra svarāḥ* Mixed vowels - Diphthongs – are long vowels because they are a combination of two different vowels. Two *mātras* – two units of time for pronunciation.

ए *e* (अ+इ)(*a+i*) ए ई *ai* (आ+ई)(*ā+i*)

ओ *o* (अ+उ)(*a+u*) औ *au* (आ+ऊ)(*ā+u*)

- उदात्त, *udātta* अनुदात्त, *anudātta* स्वरित *svarita* – practically only three tones are recognised by Sanskrit. *udātta*,(high tone) that which proceeds from the upper part of the vocal organs, *anudātta*,(low tone) that which proceeds from the lower part while *svarita* (circumflex) arises out of the mixture or the combination of these two. These accents or tone of pronunciation of vowels are marked only in the *Vedic* hymns and used in the *Veda* chanting. *Udātta* is left unmarked; the *anudātta* is marked with a horizontal line underneath (_) ; *svarita* is a perpendicular stroke above (I) and *dhīrgha-svarita* has two perpendicular lines above (II). Accentuations are confined to the *Vedas*. The marking is only on vowels

Note - In common pronunciation the tone or intonation of vowels in all Sanskrit words is equal.

- अनुनासिक, अननुनासिक – *anunāsika* (with nasal sound) and *anānunāsika* (without nasal sound) - vowels may be pronounced by making use of the vocal chords in the ordinary way or may be uttered with a nasal twang (*anunāsika*). This is also in use in the

chanting of the Vedic hymns. This is marked by this symbol above the letter.

Therefore, when any of the vowels is referred to simply as अ 'a' etc, it is to be taken to include all its varieties – *hrasva*, *dīrgha*, *pluta*, *udātta* *anudātta*, *svarita*, and *anunāsika*, *amanunāsika*.

अयोगवाहौ *ayogavāhau* – अं *am* अः *ah*

—

is called अनुस्वार *anusvāra* ‘ऽ’ is विसर्ग *visarga*

ayogahavāhau

- They add specific sounds to the syllables they are appended
- The articulation of these signs depends on the inherent preceding vowel in the consonant they follow.
- They are not used independently like other vowels

More about *anusvāra*

- The *anusvāra* is a modified form of the nasal consonants 'ṁ' म् in the generic form.
- They can be used at the end or middle of the word.
- The forms of writing differ with the context.
- The two forms of writing are () and 'ṁ' म् *m* रामं रामम् *rāmam*,

rāmam

म् 'm' *halant* form, the generic form

- Is used in a sentence at the end of a word and followed by a word beginning with a vowel.

Eg., अहम् अनघ । *aham anagha*.

- At the end of a sentence. Eg., भज रामम् । *bhaja rāmam*.

(॒) 'ṁ' the nasal sound marked by a dot above the line at the end of the word always belongs to the preceding vowel

- Is used in a sentence at the end of a word followed by a word beginning with a consonant.

Eg. अहं किं करोमि? *aham kim karomi?*

‘म’ ‘ma’ the nasal consonant

- The full consonant म् + अ = म (ṁ + a = ma) can come anywhere in a word.

Eg., भो राम सा मम माता । *bho rāma sā mama mātā*.

Vowel + anusvara

Vowel + Anusvāra	अं	आं	इं	ईं	उं	ऊं	ऋं	ऋॄं	एं	ऐं	ओं	औं
Sound	<i>aṁ</i>	<i>āṁ</i>	<i>Iṁ</i>	<i>īṁ</i>	<i>uṁ</i>	<i>ūṁ</i>	<i>r̥ṁ</i>	<i>r̥̄ṁ</i>	<i>Eṁ</i>	<i>aiṁ</i>	<i>oṁ</i>	<i>Auṁ</i>

Consonant + Vowel + *anusvāra*

Example chosen is the consonant क 'ka'

कं	कां	किं	कीं	कुं	कूं	कृं	कृं	कें	कैं	कों	कौं
<i>kam̐</i>	<i>kām̐</i>	<i>kim̐</i>	<i>kīm̐</i>	<i>kum̐</i>	<i>kūm̐</i>	<i>kṛ̐m̐</i>	<i>kṛ̐m̐</i>	<i>keṁ</i>	<i>kaiṁ</i>	<i>kom̐</i>	<i>Kaum̐</i>

The two forms of writing *anusvāra*

क् + अं = कं / कम्

क् + आं = कां / काम्

क् + इं = किं / किम्

क् + ईं = कीं / कीम्

क् + उं = कुं / कुम्

क् + ऊं = कूं / कूम्

क् + ऋं = कृं / कृम्

क् + ऋं = कृं / कृम्

क् + एं = कें / केम्

क् + ईं = कैं / कैम्

क् + ओं = कों / कोम्

क् + औं = कौं / कौम्

More about *visarga*-

It is a sort of hard breathing also called as *visarjanīya* by Sanskrit grammarians.

Is a hard Aspirate pronounced like the sound 'ha'

It follows the sound of the preceding consonant and vowel.

The *visarga* is not an original character but only a substitute for a final 's' or 'r'

It is always used at the end of the word marked by two vertical dots - (:) placed after the letter after which it is to be pronounced. Eg. - अजः: *ajah*.

It can also be used in the middle of the word - दुःखम् *duhkham*

Vowel + *visarga*

Vowel + <i>Visarga</i>	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ए	ऐ	ओ	औ
Sound	<i>ah</i>	<i>āh</i>	<i>ih</i>	<i>īh</i>	<i>uh</i>	<i>ūh</i>	<i>r̥h</i>	<i>ṝh</i>	<i>eh</i>	<i>aīh</i>	<i>oh</i>	<i>Auh</i>

Consonant + Vowel + *visarga*

Example chosen is the consonant क 'ka'

कः	का:	कि:	की:	कुः	कूः	कृः	कॄः	के:	कै:	को:	कौ:
<i>kah</i>	<i>kāh</i>	<i>kih</i>	<i>kīh</i>	<i>kuh</i>	<i>kūh</i>	<i>kṛh</i>	<i>kṝh</i>	<i>keh</i>	<i>kaih</i>	<i>koh</i>	<i>Kauh</i>

Consonant + Vowel+ visarga

क् + अः = कः

क् + ऋः = क॒ः

क् + आः = का॑ः

क् + ऋ॑ः = कृ॑ः

क् + इः = कि॑ः

क् + ए॑ः = के॑ः

क् + ई॑ः = की॑ः

क् + ऐ॑ः = कै॑ः

क् + उ॑ः = कु॑ः

क् + ओ॑ः = को॑ः

क् + ऊ॑ः = कू॑ः

क् + औ॑ः = कौ॑ः

व्यञ्जनानि *vyañjanāni* – Consonants

Classification of consonants

How to produce the difference in pronunciation, *uccāraṇam* of *varṇas*?

By identifying the *sthānam*, place of origin; *prayatna*, the effort required to articulate or the manner; *prāṇa*, the aspiration or the breath for articulation, a voiced and unvoiced; based on these we have the following classification of consonants:

- वर्गीय व्यञ्जनानि *vargīya vyañjanāni* /class consonants, grouped
 - The group of letters that refers to the same class. Complete contact of the tongue with organs of utterance called mutes or *sparsā*
- अवर्गीय व्यञ्जनानि *avargīya vyañjanāni* / not grouped
 - The group of letters not form part of the class. The contact is not complete
- कठोर व्यञ्जनानि *kaṭhora vyañjanāni* - Hard consonants - *surds*
- मृदु व्यञ्जनानि *mṛudu vyañjanāni* - Soft consonants - *sonants*
- अनुनासिकानि *anunāśikāni*- Nasal consonants

❖ वर्गीय व्यञ्जनानि *vargīya vyañjanāni* grouped or Class consonants

They use the same points of pronunciation so they are called class consonants – *sparśāḥ*, touch.

क ख ग घ ङ – क वर्ग *ka varga* – symbolic name कु *ku*

च छ ज झ झ – च वर्ग *ca varga* – चु *cu*

ट ठ ड ढ ण – ट वर्ग *ṭa varga* – टु *ṭu*

त थ द ध न – त वर्ग *ta varga* – तु *tu*

प फ ब भ म – प वर्ग *pa varga* – पु *pu*

❖ अवर्गीय व्यञ्जनानि *avargīya vyañjanāni* - Ungrouped

consonants which include – Semivowels, Sibilants, and Aspirate

i. अन्तस्था: *antasthāḥ* – Semivowels य र ल व the contact of the tongue is not complete

ii. ऊष्माणः *ūṣmāṇah* – Sibilants श ष स Uttered with a hissing sound

iii. महाप्रण *mahāprāṇa* – Aspirate ह Uttered with a broad breath

❖ कठोर व्यञ्जनानि *kaṭhora vyañjanāni* Hard Consonants - The first two letters of each class consonant and the sibilants are called hard consonants. They are unvoiced. अघोषः, *aghosah*.

क ख च छ ट ठ त थ प फ and श ष स

❖ मृदु व्यञ्जनानि *mrudu vyañjanāni* Soft Consonants - The rest of the three letters from each class which includes nasals, the semivowels and the aspirate are called Soft Consonants. They are voiced, घोषः, *ghoṣah*.

ग घ ङ ज झ अ ड ढ ण द थ न ब भ म

य र ल व ह

❖ अनुनासिकानि *anunāsikāni* Nasal Consonants – the last letter of each of the class consonant are called nasals - A letter pronounced in the nose along with the mouth. Each nasal sound has distinct difference in articulation.

ड ज ण न म

❖ प्रयत्नम् *prayatnam*, effort is of two types

- बाह्य प्रयत्नम् *bāhya prayatnam* – external effort
- आभ्यन्तर प्रयत्नम् *ābhyanṭara prayatnam* - internal effort

How to determine a letter of the same class, *savarnam*? By अस्या, place of origin and *prayatna*, effort.

सवर्ण *savarna*- homogeneous – for those letters whose place of pronunciation in the mouth and the effort are the same or equal

असवर्ण *asvarṇa* – heterogeneous - those letters which are not *savarna*.

The effort is of two types. *bāhya praytnam* external effort and *ābhyantrāḥ prayatnam*, internal effort.

प्रयत्नम् prayatnam, effort

आभ्यन्तर प्रयत्नम् <i>ābhyantrāḥ prayatnam</i> - internal effort	बाह्य प्रयत्नम् <i>bāhya prayatnam</i> - external effort
1. स्पृष्ट <i>sprṣṭha</i> (touched)	1. विवारः <i>vivārah</i> (expansion)
2. ईषद्स्पृष्ट <i>īṣadspṛṣṭha</i> (slightly touched)	2. संवारः <i>samvārah</i> (contraction)
3. ईषद्विवृत <i>īṣadvivṛta</i> (slightly open)	3. श्वासः <i>śvāsaḥ</i> (sighing)
4. विवृत <i>vivṛta</i> (open)	4. नादः <i>nādah</i> (sounding)
5. संवृत <i>samvṛta</i> (contracted)	5. घोषः <i>ghoṣaḥ</i> (low preparatory mumur/voiced)
	6. अघोषः <i>aghoṣaḥ</i> (absence of such murmur/unvoiced)
	7. अल्पप्राणः <i>alpaprāṇaḥ</i> (non-aspirate/slight aspiration)
	8. महाप्राणः <i>mahāprāṇaḥ</i> (strong aspiration/aspirate)
	9. उदत्त <i>udātta</i> (acute)
	10. अनुदत्त <i>unudātta</i> (grave) for all the vowels
	11. स्वरितः <i>svaritaḥ</i> (circumflex) – vowels

The effort is termed internal because it takes place inside the mouth and immediately precedes the manifestation of the *varṇas*. The difference in the letters is obviously due to the difference in the *praytna* which consists of the touch, *sparsa* of the particular part of the mouth with the tongue.

Classification based upon the nature of the internal effort *ābhyanṭara prayatna*

Organs	<i>Sprṣṭha</i>	<i>īṣad sprṣṭha</i>	<i>īṣad Vivṛta</i>	<i>Vivṛta</i>	<i>Samivṛta</i>
Guttural	क वर्ग – क ख ग घ ङ	--	ह	अ आ	Only <i>hrsva</i> अ while in usage
Palatal	च वर्ग – च छ ज झ ञ	य	श	इ ई	
Cerebral	ट वर्ग – ट ठ ड ढ ण	र	ष	ऋ ऋू	
Dental	त वर्ग – त थ द ध न	ल	स	ल	
Labial	प वर्ग प फ ब भ म	व	--	उ ऊ	
Throat and palate		--	--	ए ऐ	
Throat and lips		--	--	ओ औ	

स्पृष्ट *sprṣṭha* (touched) all the *varṇas vargīya vyañjanas* beginning with क and ending with म – there is a complete contact of the tongue with organs of utterance.

ईषद्स्पृष्ट *īṣadsprṣṭha* (slightly touched) the semi-vowels – the contact of the tongue with organs of utterance is not complete.

ईषदविवृत *īṣadvivṛta* (slightly open) the Sibilants – the vocal chords open out slightly at the time of utterance.

विवृत *vivṛta* (open) and the Vowels – the vocal chords open out at the time of utterance.

संकृत *samvṛta* (contracted) while uttering the vowel ‘a’ the vocal chords contract at the time of utterance

Classification based upon the nature of the external effort *bāhya prayatna*

There are varieties of external effort because they function after the production of the *varṇas*. The other operations are also external with reference to *varṇa*.

	<i>Vivāra, śvāsa, aghoṣa</i>		<i>Sainvāra, nāda, ghoṣa</i>					
<i>Organ</i>	<i>Alpa prāṇah</i>	<i>Mahā prāṇah</i>	<i>Alpa prāṇah</i>	<i>Mahā prāṇah</i>	<i>Alpa prāṇah</i>	<i>Alpa prāṇah</i>	<i>Mahā prāṇah</i>	
Guttural	क	ख	ग	घ	ঁ		হ	
Palatal	চ	ছ	জ	ঝ	জ	য	শ	
Cerebral	ট	ঠ	ড	ঢ	ণ	ৰ	ষ	
Dental	ত	থ	দ	ধ	ন	ল	স	
Labial	প	ফ	ব	ভ	ম	ব	--	

Similar looking shapes of *varṇas*, letters

इ *i* - ड *da* - ह *ha*

लू *l* - लृ *ll*

घ *gha* - ध *dha*

ड *ṇa* - ड *ḍa*

च *ca* - ज *ja*

त *ta* - न *na*

ढ *dha* - द *da*

ब *ba* - व *va*

भ *bha* - म *ma*

प *pa* - य *ya*

प *pa* - ष *ṣa*

य *ya* - थ *tha*

ख *kha* - रव (र व) *rava*

(2 separate letters)

The differences in the articulation of :

ऋ *r* ॠ *ṛ* र *ra* – both are cerebral sounds. But the place of articulation is slightly different. For ॠ *ṛ*, ॠ *ṛ* the tip of the tongue is placed on the ridge of the upper gum. For र *ra*, the tongue touches the roof of the palate

लू *l* लृ *ll* - both are dental sounds. But the place of articulation is slightly different. For लू *l*, the tip of the tongue is placed on the ridge of the upper gum. For लृ *ll*, the tongue touches the teeth.

स्वरयुक्त व्यञ्जनानि svara yukta vyañjanāni

Consonants with their inherent vowels

Consonants in their generic form:

In Sanskrit each consonant has a generic form in which its pronunciation will not have any vowel sound associated with it. A generic consonant is linguistically defined to be one without any vowel inherent to it. Consonants can be meaningful in practice only when uttered along with a vowel. So 'अ' 'a' is added for the sake of pronunciation.

Consonants depend upon the vowels. Either vowel precedes or vowel succeeds. Can say 'ik' or 'ki'; if 'i' is removed the 'k' gets literally in the throat – *akuhavisarjnyānāṁ kaṇṭhah*.

The writing system in *Devanāgari lipi* or script has a representation for the generic form of a consonant through the use of a special mark written at the bottom of the consonant's familiar representation. This mark is known as the 'nether stroke' or the '*halant*' 'ऽ' or **consonantal stop**.

Consonants in their generic form look like this.

क् ख् ग् घ् ङ् च् छ् ज् झ् ज् ट् ठ् ड् ण् 'अ' 'a'

त् थ् द् ध् न् प् फ् ब् म् य् र् ल् व् श् ष् स् ह्

Consonants with the abbreviated form of the vowel 'अ' 'a' when added are written like this क + अ = क k+a=ka

Consonants without the nether stroke means vowel 'अ' 'a' is inherent in the consonant. They look like this -

क ख ग घ ङ च छ ज झ अ ट ठ ड ढ ण
त थ द ध न प फ ब भ म य र ल व श ष स ह

Producing a consonant sound in its generic form requires no vowel sound to be added to the generic consonant sound.

Ancient linguistic scholars referred to vowels as "life giving" *prāṇa akṣaras* while the consonants were likened to the physical body.

Sanskrit Vowel signs or abbreviated signs

Vowels	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ল	এ	ऐ	ଓ	ঔ	ঁ	অঃ
Sign		া	ি	ী	ু	ূ	ৃ	ৄ	্ল	ে	ৈ	ো	ৌ	ঁ	ঃ
Sound	a	ā	i	ī	u	ū	r̥	ṝ	Y̥	e	ai	o	au	am̥	ah̥

The forms which the vowel signs assume when added to the consonants and the changes the letters undergo when combined are given below.

ক	কা	কি	কী	কু	কূ	কৃ	কৃ	কৃ	ক্ল	কে	কৈ	কো	কৌ	কঁ	ক:
ka	kā	ki	kī	ku	kū	kṛ	kṛ	kṛ	kl	ke	kai	ko	kau	kam̥	kah̥

In the place of the consonant 'କ' 'ka' any other consonant can be replaced and consonant-vowel combinations can be created.

Let us look at the forms of the letter 'କ' 'ka' and the various vowel signs added to it.

The generic form of 'କ' 'ka' is କ୍ 'k'. The nether stroke ଙ is attached below the letter 'କ'. When this is sounded with the vowels the nether stroke is deleted.

କ୍ + ଅ = କ

$k + a = ka$

କ୍ + ଆ = କା

$k + \bar{a} = k\bar{a}$

କ୍ + ଇ = କି

$k + i = ki$

କ୍ + ଈ = କି

$k + \bar{i} = k\bar{i}$

କ୍ + ଞ = କୁ

$k + u = ku$

କ୍ + ଊ = କୂ

$k + \bar{u} = k\bar{u}$

କ୍ + ଋ = କୃ

$k + r = kr$

କ୍ + ଋ = କ୍ର

$k + \bar{r} = k\bar{r}$

କ୍ + ଲ = କ୍ଳ

$k + l = kl$

କ୍ + ଏ = କେ

$k + e = ke$

କ୍ + ଐ = କୈ

$k + ai = kai$

କ୍ + ଓ = କୋ

$k + o = ko$

କ୍ + ଔ = କୌ

$k + au = kau$

କ୍ + ଅଁ = କୁମି

$k + am = kam$

କ୍ + ଅଃ = କଃ

$k + ah = kah$

**Writing practice – see the example and fill in the blanks –
consonant-vowel combination.**

क् + अ = क <i>k + a = ka</i>	ट् + अ = ट <i>.... + a = ...</i>	प् + अ = <i>p + a = ...</i>
ख् + = ख <i>kh + = kha</i>	ठ् + अ = ठ <i>.... + a = tha</i>	फ् + = फ <i>.... + a = pha</i>
ग् + अ = <i>g + a =</i> + अ = ड <i>.... + a = da</i>	ब् + = ब <i>.... + a = ba</i>
घ् + अ = घ <i>gh + a = gha</i>	ढ् + अ = ढ <i>.... + a = dha</i>	भ् + अ = <i>.... + a = bha</i>
.... + अ = ङ <i>.... + a = na</i>	ण् + अ = <i>.... + a = na</i>	म् + अ = <i>.... + = ma</i>
च् + = च <i>c + = ca</i>	त् + अ = त <i>.... + a = ta</i>	य् + अ = य <i>.... + a = ya</i>
छ् + अ = <i>ch + a =</i> + अ = थ <i>.... + a = tha</i>	र् + अ = र <i>.... + a =</i>
.... + अ = ज <i>.... + a = ja</i>	द् + ... = द <i>da + = da</i>	ल् + = ल <i>l + a =</i>
झ् + अ = झ <i>jh + = jha</i>	ध् + अ = ध <i>.... + a = dha</i>	व् + अ = व <i>.... + a = va</i>
.... + अ = ञ <i>.... + a = na</i>	न् + अ = <i>.... + a =</i>	श् + अ = <i>s + a =</i>
ष् + = <i>s + =</i> + = स <i>.... + = sa</i> + अ = ह <i>.... + a =</i>

Writing practice of consonants with vowels

Note: All the vowel combinations are not possible for all consonants. So they have been left out.

The Gutturals – क वर्ग

क का कि की कु कू कृ कॄ कूं के कै को कौ कॊ कं कः

… … … … … … … … … … … … … …

… … … … … … … … … … …

… … … … … … … … …

ख खा खि खी खु खू खृ खे खै खो खौ खं खः

… … … … … … …

… … … … … …

… … … … …

ग गा गि गी गु गू गृ गॄ गे गै गो गौ गं गः

… … … … … …

… … … …

… …

ଘ ਘਾ ਘਿ ਘੀ ਘੁ ਘੂ ਘ੃ ਘ੍ਰ ਘੇ ਘੈ ਘੋ ਘੌ ਘੰ ਘੁੰ

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

ਡੁੰ combines with an other consonant for pronunciation. So it does not have these combinations.

The Palalts – ਚ ਵਰ্গ

ਚ ਚਾ ਚਿ ਚੀ ਚੁ ਚੂ ਚ੍ਰ ਚੇ ਚੈ ਚੋ ਚੌ ਚੰ ਚੁੰ

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

ਛ ਛਾ ਛਿ ਛੀ ਛੁ ਛੂ ਛ੍ਰ ਛੇ ਛੈ ਛੋ ਛੌ ਛੰ ਛੁੰ

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

ਜ ਜਾ ਜਿ ਜੀ ਜੁ ਜੂ ਜ੍ਰ ਜ੍ਰ੍ ਜੇ ਜੈ ਜੋ ਜੌ ਜੰ ਜ੍ਰਾ:

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

ਝ ਝਾ ਝਿ ਝੀ ਝੁ ਝੂ ਝ੍ਰ ਝੇ ਝੈ ਝੋ ਝੌ ਝੰ ਝ੍ਰਾ:

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

ਅ combines with an other consonant for pronunciation. So it does not have these combinations.

The Cerebrals – ਟ ਵਰ্গ

ਟ ਟਾ ਟਿ ਟੀ ਟੁ ਟ੍ਰ ਟ੍ਰ੍ ਟੇ ਟੈ ਟੋ ਟੌ ਟੰ ਟ੍ਰਾ:

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

ਠ ਠ ਠਿ ਠੀ ਠੁ ਠੂ ਠ੍ਰੈ ਠੈ ਠੋ ਠੈ ਠੰ ਠਃ

ੴ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ

ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ

ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ

ਡ ਡਾ ਡਿ ਡੀ ਡੁ ਡੂ ਡ੍ਰੈ ਡੈ ਡੋ ਡੈ ਡੰ ਡਃ

ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ

ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ

ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ

ਫ ਫਾ ਫਿ ਫੀ ਫੁ ਫੂ ਫ੍ਰੈ ਫੈ ਫੋ ਫੈ ਫੰ ਫਃ

ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ

ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ

ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ

ਣ ਣਾ ਣਿ ਣੀ ਣੁ ਣੂ ਣੇ ਣੈ ਣੋ ਣੈ ਣੰ ਣਃ

ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ

ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ

ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ ੳ

The Dentals – त वर्ग

ਤ ਤ ਤਿ ਤੀ ਤੁ ਤ੍ਰੂ ਤ੍ਰੂ ਤ੍ਰੂ ਤ੍ਰੂ ਤੇ ਤੈ ਤੋ ਤੌ ਤੰ ਤਃ

*** *** *** *** *** *** *** *** *** *** *** *** *** *** ***

*** *** *** *** *** *** *** *** *** *** *** *** *** *** ***

ଥ ଥା ଥି ଥୀ ଥୁ ଥୂ ଥୃ ଥେ ଥୈ ଥୋ ଥୌ ଥଂ ଥଃ

ਦ ਦਾ ਦਿ ਦਿ ਜਾ ਜਿ ਜਿ ਜਿ ਜੇ ਜੈ ਹੋ ਹੈ ਦੁ ਦੁ:

ਧ ਥਾ ਧਿ ਧੀ ਧੁ ਧੂ ਧ੍ਰ ਧ੍ਰ ਥੇ ਧੈ ਧੋ ਧੌ ਧੰ ਧ੍ਰ:

ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ

ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ

ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ

ਨ ਨਾ ਨਿ ਨੀ ਨੁ ਨੂ ਨੂ ਨੂ ਨੈ ਨੈ ਨੌ ਨੌ ਨਾਂ ਨਾਂ

ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ

ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ

ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ

The Labials – ਪ ਕਾਗ

ਪ ਪਾ ਪਿ ਪੀ ਪੁ ਪੂ ਪ੍ਰ ਪ੍ਰ ਪੇ ਪੈ ਪੋ ਪੌ ਪੰ ਪ੍ਰ:

ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ

ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ

ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ ੴ

ਫ ਫਾ ਫਿ ਫੀ ਫੁ ਫੂ ਫ੍ਰ ਫੇ ਫੈ ਫੋ ਫੈਂ ਫੰ ਫੁੰ

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

ਬ ਬਾ ਬਿ ਬੀ ਬੁ ਬੂ ਬ੍ਰ ਬੇ ਬੈ ਬੋ ਬੈਂ ਬੰ ਬੁੰ

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

ਭ ਭਾ ਭਿ ਭੀ ਭੁ ਭੂ ਭ੍ਰ ਭੇ ਭੈ ਭੋ ਭੌ ਭੰ ਭੁੰ

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦

म मा मि मी मु मू मृ मू मे मै मो मौ मं मः

The Semivowels – अन्तस्थाः

य या यि यी यु यू ये यै यो यौ यं यः

र रा रि री रु रू रे रै रो रौ रं रः

ल ला लि ली लु लू लृ ले लै लो लौ लं लः

व वा वि वी वु वू वृ वृ वे वै वो वौ वं वः

The Sibilants – ऊष्माणः

श शा शि शी शु शू शृ शृ शे शै शो शौ शं शः

ष षा षि षी षु षू षृ षे षै षो षौ षं षः

स सा सि सी सु सू सृ सृ से सै सो सौ सं सः

The Aspirate – महाप्राण

ह हा हि ही हु हू हृ है है हो हौ हं हः

Reading practice – words with short vowel अ 'a'

इह <i>iha</i>	चपल <i>capala</i>	रस <i>rasa</i>	चलन <i>calana</i>
भव <i>bhava</i>	अथ <i>atha</i>	नरक <i>naraka</i>	उदर <i>udara</i>
भज <i>bhaja</i>	शरण <i>śaranya</i>	पद <i>pada</i>	अयन <i>ayana</i>
न <i>na</i>	मम <i>mama</i>	भग <i>bhaga</i>	वदन <i>vadana</i>
च <i>ca</i>	तव <i>tava</i>	चणक <i>caṇaka</i>	लव <i>lava</i>
एव <i>eva</i>	जय <i>jaya</i>	भरत <i>bharata</i>	शम <i>śama</i>
एक <i>eka</i>	हर <i>hara</i>	पणव <i>pañava</i>	दम <i>dama</i>
धन <i>dhana</i>	नव <i>nava</i>	पवन <i>pavana</i>	समन <i>samana</i>
बल <i>bala</i>	अपजय <i>apajaya</i>	गणक <i>gaṇaka</i>	लय <i>laya</i>
मनन <i>manana</i>	पर <i>para</i>	फल <i>phala</i>	यम <i>yama</i>
वन <i>vana</i>	अपर <i>apara</i>	अज <i>aja</i>	वर <i>vara</i>
नभस <i>nabhasa</i>	सह <i>saha</i>	अक <i>aka</i>	वलय <i>valaya</i>
नर <i>nara</i>	गगन <i>gagana</i>	शयन <i>śayana</i>	एकपद <i>ekapada</i>
गमय <i>gamaya</i>	सकल <i>sakala</i>	कमठ <i>kamaṭha</i>	चरण <i>caranya</i>
कलश <i>kalaśa</i>	भण <i>bhaṇa</i>	नटवर <i>naṭavara</i>	वमन <i>vamana</i>
सरल <i>sarala</i>	सबल <i>sabala</i>	इतर <i>itara</i>	

Reading practice – words with short vowel 'अ' 'a' and ending with generic consonants.

बलम् <i>balam</i>	तपस् <i>tapas</i>	महत् <i>mahat</i>
रजस् <i>rajas</i>	यशस् <i>yaśas</i>	सरस् <i>saras</i>
लवणम् <i>lavaṇam</i>	यतस् <i>yatas</i>	भवत् <i>bhavat</i>
षट् <i>ṣat</i>	मयट् <i>mayaṭ</i>	ललत् <i>lalat</i>
ददत् <i>dadat</i>	इदम् <i>idam</i>	उशनस् <i>uśanas</i>
सत् <i>sat</i>	मघवन् <i>maghavan</i>	अयम् <i>ayam</i>
असत् <i>asat</i>	शतम् <i>śatam</i>	यत् <i>yat</i>
हलम् <i>halam</i>	तद् <i>tad</i>	परम् <i>param</i>
वनम् <i>vanam</i>	अहम् <i>aham</i>	भयम् <i>bhayam</i>
सन् <i>san</i>	तमस् <i>tamas</i>	सरट् <i>saraṭ</i>
रसनम् <i>rasanam</i>	नश् <i>naś</i>	सन् <i>san</i>
कमलम् <i>kamalam</i>	अनस् <i>anas</i>	शम् <i>śam</i>
रजतम् <i>rajatam</i>	सम् <i>sam</i>	वषट् <i>vaṣaṭ</i>
मनस् <i>manas</i>	नभस् <i>nabhas</i>	रथम् <i>ratham</i>
अधस् <i>adhas</i>	धनम् <i>dhanam</i>	

Disjoin the letters into consonants and vowels as shown in the example:

अहम्	अ + ह + अ + म्
कलश	क् + अ + ल् + अ + श् + अ
रसनम्	
गमय	
वषट्	
ददत्	
चरण	
उशनस्	
मध्वन्	
इतर	
लवणम्	
अधस्	
महत्	
मनन	
सह	
रथम्	
पणव	

Example: 'k' with abbreviated long vowel 'ā'

क् + आ = का $k + \bar{a} = k\bar{a}$

का खा गा घा डा चा छा जा झा आ टा ठा डा णा

ता था दा धा ना पा फा बा भा मा या रा ला वा शा षा हा

Reading practice – words with long vowel 'ā'

भगवान् *bhagavān*

चामरः *cāmarah*

यथा *yathā*

लता *latā*

माला *mālā*

हालाहल *hālāhala*

आगमः *āgamah*

नारायण *nārāyaṇa*

जटाधर *jaṭādhara*

मानसा *mānasā*

काषाय *kāśāya*

माया *māyā*

शासकः *jśāsakaḥ*

कालः *kālah*

आपः *āpaḥ*

धारणा *dhāraṇā*

भावना *bhāvanā*

गजानन *gajānana*

धानम् *dhānam*

माधव *mādhava*

सागरः *sāgarah*

राधा *rādhā*

ईशान *īśāna*

पालय *pālaya*

काकः *kākah*

रावण *rāvaṇa*

रामायणम् *rāmāyaṇam*

तलातल *talātala*

राजा *rājā*

पारायणम् *pārāyaṇam*

नारद *nārada*

नाना *nānā*

राघव *rāghava*

Example: 'k' with abbreviated short vowel 'i'

क् + इ = कि $k + i = ki$

कि खि गि घि डि चि छि जि झि जि टि ठि डि ढि णि
ति थि दि धि नि पि फि बि भि मि यि रि लि वि शि सि हि

Reading practice – words with short vowel 'i'

शिव <i>síva</i>	विकटः <i>vikaṭah</i>	भगवति <i>bhagavati</i>
उमापति <i>umāpati</i>	कपिल <i>kapila</i>	कपालिन् <i>kapālin</i>
सदाशिव <i>sadāśiva</i>	विनायक <i>vināyaka</i>	यतिः <i>yatiḥ</i>
विषयः <i>viśayah</i>	नमामि <i>namāmi</i>	अधिक <i>adhika</i>
अनिलः <i>anilah</i>	निधिः <i>nidhiḥ</i>	निधनः <i>nidhanah</i>
हरिः <i>hariḥ</i>	कविः <i>kavīḥ</i>	समाधि <i>saṁādhi</i>
मणिः <i>maṇiḥ</i>	निलया <i>nilayā</i>	भजामि <i>bhajāmi</i>
मतिः <i>matiḥ</i>	भवति <i>bhavati</i>	जटिल <i>jaṭila</i>
रविः <i>raviḥ</i>	मलिनः <i>malinah</i>	कालिदासः <i>kālidāsaḥ</i>
रसिका <i>rasikā</i>	गिरिजा <i>girijā</i>	किरि <i>kiri</i>
गणपति <i>gaṇapati</i>	हित <i>hita</i>	शिशिर <i>śisira</i>

Example: 'k' with abbreviated long vowel 'ī'

क् + ि = की $k + i = ki$

की खी गी घी डी ची छी जी झी आई टी ठी डी ढी णी
ती थी दी धी नी पी फी बी भी मी यी री ली वी शी षी सी ही

Reading practice – words with long vowel 'ī'

नारी <i>nārī</i>	धरणी <i>dharanī</i>	गी: <i>gīḥ</i>
लीला <i>līlā</i>	शरीरम् <i>sharīram</i>	नदी <i>nadī</i>
मारीचः <i>mārīcaḥ</i>	गीता <i>gītā</i>	नवनीतम् <i>navanītam</i>
दीपाराधना <i>dīpārādhana</i>	धीमान् <i>dhīmān</i>	तडागी <i>tadāgī</i>
दीनः <i>dīnah</i>	जीवनम् <i>jīvanam</i>	पीतल <i>pītala</i>
भीमः <i>bhīmah</i>	धीरः <i>dhīrah</i>	बीजम् <i>bījam</i>
भवानी <i>bhavānī</i>	रागी <i>rāgī</i>	मीनः <i>mīnah</i>
नीराजनम् <i>nīrājanam</i>	शशी <i>sāśī</i>	कीचकः <i>kīcakah</i>
भारतीयः <i>bhāratīyah</i>	वाराही <i>vārāhī</i>	शीतली <i>sītalī</i>
नवीनः <i>navīnah</i>	नीली <i>nīlī</i>	तदीय <i>tadīya</i>
लहरी <i>laharī</i>	टीका <i>tīkā</i>	वाराणसी <i>vārāṇasī</i>

Reading practice – words with short and long vowel ‘i’ ‘ī’

रीति: <i>rītiḥ</i>	विभीषण: <i>vibhīṣaṇah</i>	जीविका <i>jīvikā</i>
निरीशम् <i>nirīśam</i>	मालिनी <i>mālinī</i>	डाकिनी <i>dākinī</i>
चीरिन् <i>cīrin</i>	अनीकिनी <i>anīkinī</i>	अजीति: <i>ajītiḥ</i>
किरीटः <i>kirīṭah</i>	दिलीरम् <i>dilīram</i>	झिरिका <i>jhirikā</i>
मरीचिका <i>marīcikā</i>	विपरीत <i>viparīta</i>	पीडित <i>pīḍita</i>
महिषी <i>mahiṣī</i>	मनीषा <i>manīṣā</i>	कियती <i>kiyatī</i>
पिपीलिका <i>pipīlikā</i>	दिलीपः <i>dilīpaḥ</i>	कीलिका <i>kīlikā</i>
समीचीनम् <i>samīcīnam</i>	भगिनी <i>bhaginī</i>	जालकिनी <i>jālakinī</i>
हरिणी <i>hariṇī</i>	करिणी <i>kariṇī</i>	जीविन् <i>jīvin</i>
गिरीशः <i>girīśah</i>	जिगीषा <i>jigīṣā</i>	वाहिनी <i>vāhīnī</i>
भीति: <i>bhītiḥ</i>	दीधिति: <i>dīdhītiḥ</i>	
दधीचि <i>dadhīci</i>	गभीरिका <i>gabhrīrikā</i>	भामिनी <i>bhāminī</i>
अधीति: <i>adhītiḥ</i>	गीतिन् <i>gītin</i>	वीतरागिन् <i>vītarāgin</i>
अतिडीनम् <i>atiḍīnam</i>	नलिनी <i>nalinī</i>	नीलिमा <i>nīlimā</i>
परिणीत <i>pariṇīta</i>	विजनीहि <i>vijanīhi</i>	अशीति: <i>asītiḥ</i>
अभिनीत <i>abhinīta</i>	अमीमिषत् <i>amīmiṣat</i>	भीषित <i>bhīṣita</i>
अलीकिन् <i>alīkin</i>	विनीतः <i>vinītaḥ</i>	वीथि: <i>vīthīḥ</i>
वाणिनी <i>vāṇīnī</i>	तटिनी <i>taṭīnī</i>	

Example: 'k' with abbreviated short vowel 'u'

क् + उ = कु $k + u = ku$

कु खु गु घु डु चु छु जु झु बु टु ठु डु हु णु

तु थु दु धु नु पु फु बु भु मु यु रु लु वु शु सु हु

Note: रु *ru* – the 'u' is added in the side in the middle of the letter

Reading practice – words with short vowel 'u'

सुखम् *sukham*

शिशुः *sīśuḥ*

करुणा *karuṇā*

दुःखम् *duḥkham*

मरुत् *marut*

मुकुलम् *mukulam*

सुमुख *sumukha*

पुरातन *purātana*

तनुजा *tanujā*

असुरः *asurah*

धुरीणः *dhuriṇah*

वसुधा *vasudhā*

कुरु *kuru*

नकुलः *nakulah*

अनुनासिक *anunāsika*

युवराजः *yuvarājah*

युयुधानः *yuyudhānah*

नहुष *nahuṣa*

पुराण *purāṇa*

विदुः *viduḥ*

चुबुक *cubuka*

गुरुः *guruḥ*

मथुरा *mathurā*

तालु *tālu*

मुदितवदन *muditavadana*

मधुरम् *madhuram*

तुरगः *turagah*

भुवनम् *bhuvanam*

वासुकिः *vāsukih*

धनुस् *dhanus*

दुरित *durita*

वरुणः *varuṇah*

धातु *dhātu*

Example: 'k' with abbreviated long vowel 'ū'

क् + ऊ = कू k + ū = kū

कू खू गू घू ङू चू छू जू झू जू टू ठू ङू हू
तू थू दू धू नू पू फू बू भू मू यू रू लू वू शू षू सू हू

Note: रु rū – the 'ū' is added in the side in the middle of the letter

Reading practice – words with long vowel 'ū'

नूतन nūtana

मूढः mūdhaḥ

चूतकः cūtakah

चूडामणि cūḍāmaṇi

निरूपणम् nirūpaṇam

दूरम् dūram

मूलम् mūlam

पूरयिता pūrayitā

कूपः kūpaḥ

मयूरः mayūrah

आहूति āhūti

पूतना pūtanā

मूषकः mūṣakah

पूषन् pūṣan

भूरि bhūri

हनूमान् hanūmān

असूया asūyā

अपूपः apūpaḥ

भूषण bhūṣaṇa

वधू vadhu

सूचकः sūcakah

पूजा pūjā

धूमवत् dhūmavat

समूहः samūhaḥ

धूपम् dhūpam

तूलकम् tūlakam

वरूथिन् varūthin

शूरः śūrah

भूः bhūḥ

Reading practice – words with short and long vowel ‘u’ and ‘ū’

सूनुः *sūnuḥ*

चारुरूपा *cārurūpā*

अनुकूलः *anukūlaḥ*

नूपुरम् *nūpuram*

कुतूहल *kutūhala*

अनुभूय *anubhūya*

भूसुरः *bhūsurah*

अनुरूपः *anurūpah*

शुचिभूतम् *śucibhūtam*

समुदूढः *samudūḍhaḥ*

पुरुरवस् *purūravas*

हूहूसुतः *hūhūsutaḥ*

मधुसूदन *madhusūdana*

ऊचुः *ūcuh*

अदुदूषत् *adūduṣat*

Example: 'k' with abbreviated short vowel 'ṛ'

क् + ऋ = कृ $k + \text{ṛ} = kṛ$

कृ खृ गृ घृ चृ छृ जृ झृ टृ ठृ डृ हृ तृ थृ दृ धृ नृ

पृ फृ बृ भृ मृ लृ वृ शृ षृ सृ हृ

Note: for the letter र् r the vowel ऋ ṛ – has been left out because it is impossible to pronounce.

Reading practice – words with short vowel 'ṛ'

मृषा <i>mṛṣā</i>	पृथुः <i>pr̥thuh</i>	सुदृढा <i>sudṛḍhā</i>
कृपाकर <i>kṛpākara</i>	भृतः <i>bhṛtaḥ</i>	कृपणः <i>kṛpaṇaḥ</i>
कृतयुगम् <i>kṛtayugam</i>	अधृतः <i>adhr̥taḥ</i>	घृतम् <i>ghṛtam</i>
गृहम् <i>gr̥ham</i>	बृहत् <i>bṛhat</i>	हृत <i>hṛta</i>
हृदयम् <i>hṛdayam</i>	तृणम् <i>tṛṇam</i>	निसृत <i>nisṛta</i>
तृतीया <i>tṛtiyā</i>	भूभृत् <i>bhūbhṛt</i>	मृणालिनी <i>mṛṇālinī</i>
मृगः <i>mṛgaḥ</i>	दुहितृ <i>duhitṛ</i>	भृगु <i>bhṛgu</i>
सकृत् <i>sakṛt</i>	अमृतम् <i>amṛtam</i>	वृथा <i>vṛthā</i>
शृणु <i>śṛṇu</i>	नृपः <i>nṛpaḥ</i>	वृषभः <i>vṛṣabhaḥ</i>

Example: 'k' with abbreviated long vowel 'ṛ'

क् + ऋ = कृ $k + \bar{r} = k\bar{r}$

क् ख् ग् घ् च् छ् ज् झ् ट् ठ् त् थ् द् ध् न्
प् ब् भ् म् ल् व् श् ष् स् ह्

Reading practice – words with long vowel 'ṛ'

There are not many words available. In the words that are given as example as single consonants which are called *dhātus* or roots in Sanskrit Grammar which form the basis for the entire gamut of the Sanskrit language.

क् $k\bar{r}$

न् $n\bar{r}$

ग् $g\bar{r}$

प् $p\bar{r}$

ज् $j\bar{r}$

म् $m\bar{r}$

त् $t\bar{r}$

व् $v\bar{r}$

द् $d\bar{r}$

श् $\bar{s}r$

ध् $dh\bar{r}$

Example: 'k' with abbreviated long vowel 'e'

क् + ए = के $k + e = ke$

के खे गे घे डे चे छे जे झे अे टे ठे डे हे
ते थे दे धे ने पे फे बे भे मे ये रे ले वे शे से हे

Reading practice – words with long vowel 'e'

सहदेवः <i>sahadevaḥ</i>	लेखनी <i>lekhanī</i>	मेरु <i>meru</i>
केशव <i>keśava</i>	वेणी <i>venī</i>	अनेक <i>aneka</i>
वासुदेव <i>vāsudevaḥ</i>	वेणुगानम् <i>venugānam</i>	पेशलः <i>peśalaḥ</i>
देवी <i>devī</i>	सेतुः <i>setuh</i>	जनमेजयः <i>janamejayaḥ</i>
वेदा <i>vedā</i>	सुमेधा <i>sumedhā</i>	कुबेरः <i>kuberaḥ</i>
देवराट् <i>devarāṭ</i>	उमेशः <i>umeśaḥ</i>	गवेष <i>gavesa</i>
विशेष <i>viśeṣa</i>	परेशः <i>pareśaḥ</i>	तेजस् <i>tejas</i>
सुकेशी <i>sukeśī</i>	महेशः <i>maheśaḥ</i>	नाचिकेतः <i>nāciketaḥ</i>
मेघः <i>meghaḥ</i>	भजे <i>bhaje</i>	केतु <i>ketu</i>
मेषः <i>meṣaḥ</i>	रेवती <i>revatī</i>	निवेदनम् <i>nivedanam</i>
चेतस् <i>cetas</i>	छेदक <i>chedaka</i>	हेमन् <i>heman</i>

Example: 'k' with abbreviated long vowel 'ai'

ਕ + ਏ = ਕੈ $k + ai = kai$

ਕੈ ਖੈ ਗੈ ਘੈ ਡੈ ਚੈ ਛੈ ਜੈ ਝੈ ਜੈ ਟੈ ਠੈ ਡੈ ਫੈ ਣੈ

ਤੈ ਥੈ ਦੈ ਧੈ ਨੈ ਪੈ ਫੈ ਬੈ ਭੈ ਮੈ ਧੈ ਰੈ ਲੈ ਵੈ ਸ਼ੈ ਷ੈ ਸੈ ਹੈ

Reading practice – words with long vowel 'ai'

ਤੈਲਿਨ् *tailin*

ਚੈਲਮ् *cailam*

ਕੈਲਾਸ: *kailāsaḥ*

ਜੈਵੇਯ: *jaiveyah*

ਮੈਥਿਲੀ *maithilī*

ਜੈਮਿਨि *jaimini*

ਵੈ *vai*

ਹੈਮਵਤੀ *haimavatī*

ਕੈਕੇਯੀ *kaikeyī*

ਸ਼ੈਲ: *sailah*

ਹੈਹਯ *haihaya*

ਤੈਜਸ: *taijasah*

ਵੈਦਿਕ *vaidika*

ਆਧਿਦੈਵਿਕਮ् *ādhidaivikam*

ਵੈਤਾਲ *vaitāla*

ਕੈਸ਼ਿਕਮ् *kaisikam*

ਦੈਵਤ *daivata*

ਮਧੁਕੈਟਭ *madhukaitabha*

ਸ਼ਾਨੈ: *śanaih*

ਵੈਰਮ् *vairam*

Example: 'k' with abbreviated long vowel 'o'

क् + ओ = को $k + o = ko$

को खो गो घो डो चो छो जो झो ओ टो ठो डो ढो णो
तो थो दो धो नो पो फो बो भो मो यो रो लो वो शो षो सो हो

Reading practice – words with long vowel 'o'

यशोदा <i>yaśodā</i>	कोमलम् <i>komalam</i>	भोगम् <i>bhogam</i>
ओघः <i>oghah</i>	मनोहरम् <i>manoharam</i>	रोगः <i>rogah</i>
आरोप <i>āropa</i>	अशोकवनम् <i>aśokavanam</i>	मोहन <i>mohana</i>
तपोलोकः <i>tapolokah</i>	कोकिला <i>tkokilā</i>	घोणीसुतः <i>ghoṇīsutah</i>
आरोहण <i>ārohana</i>	लोह <i>loha</i>	ओषधि <i>oṣadhi</i>
थोडनम् <i>thodanam</i>	अवलोकनम् <i>avalokanam</i>	परितोषः <i>paritosah</i>
तिरोधानम् <i>tirodhānam</i>	अपोह <i>apoha</i>	सोमन् <i>soman</i>
तोलः <i>tolah</i>	उपयोगः <i>upayogah</i>	सरोवरः <i>sarovarah</i>
चोदन <i>codana</i>	होमः <i>homah</i>	चकोरः <i>cakorah</i>
चोषणम् <i>coṣanam</i>	बोधः <i>bodhah</i>	शोभा <i>śobhā</i>
गोपालः <i>gopālah</i>	घोषः <i>ghosah</i>	कठोरः <i>kaṭorah</i>

Example: 'k' with abbreviated long vowel 'au'

क् + औ = कौ $k + au = kau$

कौ खौ गौ घौ डौ चौ छौ जौ झौ जौ टौ ठौ डौ ढौ णौ

तौ थौ दौ धौ नौ पौ फौ बौ भौ मौ यौ रौ लौ वौ शौ षौ सौ हौ

Reading practice – words with long vowel 'au'

यौवनम् <i>yauvanam</i>	नौका <i>naukā</i>	लौकिकम् <i>laukikam</i>
कौटिक <i>kautika</i>	गौतमः <i>gautamah</i>	गौडदेशम् <i>gaudadeśam</i>
मौनम् <i>maunam</i>	गौण <i>gauṇa</i>	कौमोदकी <i>kaumodakī</i>
ढौकनम् <i>dhaukanam</i>	तौषारः <i>tauṣārah</i>	जनौघः <i>janaughah</i>
औषधम् <i>auṣadham</i>	कौरव <i>kaurava</i>	कौशलम् <i>kauśalam</i>
सौदामिनी <i>saudāminī</i>	गौरवम् <i>gauravam</i>	सौरभ <i>saurabha</i>
गौः <i>gauḥ</i>	मौलि <i>mauli</i>	कौमुदी <i>kaumudī</i>
गौरी <i>gaurī</i>	कौपीन <i>kaupīna</i>	कौतुकम् <i>kautukam</i>
धौत <i>dhauta</i>	औपचारिक <i>aupacārika</i>	दिवौकसः <i>divaukasah</i>
आधिभौतिकम् <i>ādhibhautikam</i>		

Example: 'k' with *anusvāra* 'ṁ'

क् + अं = कं $k + a\dot{m} = kam$

कं खं गं घं चं छं जं झं टं ठं डं ढं णं
तं थं दं धं नं पं फं बं भं मं यं रं लं वं शं षं सं हं

Reading practice – words with *anusvāra* 'am'

संयोगः । संवादः । संशयः । अहिंसा । हंसः । सिंहिका ।

रामायणं महाभरतम् इतिहासं पुराणं च पठ ।

पुनरपि जननं पुनरपि मरणं पुनरपि जननी जठरे शयनम् ।

शिवं शिवकरं संसार नाशकरं सदाशिवम् अहं नमामि ।

अतिदीनम् इमं परिपालय माम् ।

तव जलम् अमलं येन निपीतं परमपदं खलु तेन गृहीतम् ।

रोगं शोकं तापं पापं हर मे भगवति कुमति कलापम् ।

अरोगताम् अदोषतां सुसाहितिं उपैति ।

सुरादिं सुखादिं गुणेशं गणेशं भजामि ।

महादेवदेवं महादेवभावं महादेवबालं भजे लोकपालम् ।

महेशं कलेशं सुरेशं परेशं नरेशं गिरीशं महीशाम् अहं भजे ।

Example: 'k' with visarga 'ḥ'

क् + अः = कः $k + ah = kah$

कः खः गः घः ङः चः छः जः झः अः टः ठः डः ढः णः
तः थः दः धः नः पः फः बः भः मः यः रः लः वः शः षः सः हः

Reading practice – words with visarga 'ah'

अजः , लताः , रविः , लेखनीः , डमरुः , वधूः , मणेः , शनैः , गौः

काकः काकः पिकः पिकः ।

हिमालयः रमणीयः ।

कपिलाय नमः ।

रामः राजमणिः विजयते ।

रवेः लोकः सुखम् ।

गुरुः याः कथाः पुराणेषु पटति, ताः एव सः कथयति ।

रघोः पिता दिलीपः नः लेखनीः ददाति ।

Disjoin the letters into consonants and vowels as shown in the example:

vowel	Word	Letters split
अ	नयनम्	न् + अ + य् + अ + न् + म्
आ	राघवः	र् + आ + ग् + अ + व् + अः
अ	गगन	
आ	भासकानाम्	
इ	हिमगिरि	
ई	सीतली	
इ ई	किरिटी	
उ	सुमुख	
ऊ	पुरुरवस्	
उ ऊ	अनुभूय	
ऋ	अमृतम्	
ॠ	नृणाम्	
ए	देवेश	
ऐ	हैह्य	
ओ	भोजनम्	
औ	औषधम्	
अं	संसर	
अः	रमणः	

Pick up words from the reading practice word list and write them in the columns as shown in the example:

vowel	Signs	Words	words	words	words
অ					
আ	ট				
ই	ଫି				
ଇଁ	ଟି				
ଇ ଇ	ଫି ଟି				
উ	୧୧				
ऊ	୨୨				
ଉ ଊ	୧୧ ନ୍ନ				
ଋ	୧୯				
ଝୁ	୧୯				
ଏ	୧୦				
ରେ	୧୧				
ଓ	ଠ				
ଔ	ଠୀ				
ଅ	୧୧				
অ:	:				

Section 3

संयुक्त अक्षराणि *samyukta akṣarāṇi*

Conjunct Consonants

In this chapter we are learning to recognise the forms of conjunct consonants, meaning - when two consonants are placed next to each other.

How to pronounce and write when letters are compounded?

They are written in the order in which they are pronounced.

The combination is always –

Consonant + consonant + vowel.

क् + न् + अ $K + n + a = kna$ कना/क्ना

The first consonant is always written in the generic form before compounding. The last consonant is always a *svarayuktta akṣara*, the abbreviated form of the vowel is appended or combined.

Varnānām atyanta sāmīpyam (when the letters are placed next to each other) is called *samhita* in the Veda. In Paninian language also it is used in the same thinking *samhitāyām*.

What happens to the letters when there is *atyanta sāmīpyam*, placed close to each other?

They either remain as they are or they undergo some change in the form and there is phonetic change too. This is *samhita*. The preceding letters generally lose their nether stroke and the perpendicular strokes when compounded.

Rules for writing conjunct letters:

1. If there is a vertical line in the first consonant, remove the vertical line and the nether stroke and add the second letter with a vowel.

e.g. सत्य *satya* स + त् + य् + अ is written as स त य = सत्य

अम्बा *ambā* अ + म् + ब् + आ is written as अ म बा = अम्बा

2. If there is no clear vertical line in the first consonant, there are three possible ways of writing these forms:

- a. The first letter can be written in the generic form

e.g. क्ल *kla* = क् + ल् + अ $k + l + a$

- b. Truncate the first letter and write the second

e.g. क्ल *kla* = क् + ल् + अ $k + l + a$

- c. Write the second letter under the first letter

e.g. क्ल *kla* = क् + ल् + अ $k + l + a$

3. There are three ways of writing the consonant 'र' 'र'

- a. If 'र' 'र' or the vowel 'ऋ' 'ऋ' is the first letter of the conjunct letter, it will be written as a hook '॑' on top of the second letter. It is necessarily called रेफ *repha*.

e.g. क॑र *rka* = र॑ + क् + अ $r + k + a$

b. If 'र' 'r' is the second letter of the conjunct letter, it will be written as a stroke in the left side beginning from the middle of the first consonant.

e.g. क्र kra = क + र + अ k + r + a

c. For the letters which have a rounded shape, when 'र' r is the second letter it will appear like a carrot symbol below the letters.

e.g. छ+र+अ=छ्र chra ट+र+अ=ट्र tra ठ=र=अ=ठ्र tha
ङ+र+अ=ঙ্গ dra ঠ+র+অ=ঠ্ৰ dhra

4. Regarding Nasals

The class consonants or the *vargīya* consonants take the nasal of its class while coining a word.

The difference in the pronunciation is identified by the form.

ঙ n ব্র নং ন n ম m

কবর্গ = ঙ n = ঙ্ক ঙ্খ ঙ্গ ঙ্ঘ written as ঙ্ক ঙ্খ ঙ্গ ঙ্ঘ (stacked)

চবর্গ = ব্র n = ব্র্চ ব্র্ছ ব্র্জ ব্র্ঝ written as ব্র্চ ব্র্ছ ব্র্জ ব্র্ঝ

টবর্গ = নং n = নংট নংঠ নংড নংঢ নংণ written as নংট নংঠ নংড নংঢ নংণ

তবর্গ = ন্ত n = ন্ত ন্থ ন্দ ন্ধ ন্ন written as ন্ত ন্থ ন্দ ন্ধ ন্ন

পবর্গ = মং m = মংপ মংফ মংব মংভ মংম written as মংপ মংফ মংব মংভ মংম

5. If श 'ś' is the first letter, it optionally gets a special form

श + च = श्च *sca*

श + र = श्र *sra*

श + व = श्व *sva*

श + न + श्न *śna*

6. Special conjunct characters

क्ष + ष = क्ष्ष *kṣa*

क्त + त्त + त्त = क्त्त / क्त *kta*

त्त + त्त = त्त्त *tta*

त्र + र = त्र्त्र *tra*

द्द + द्द = द्द्द *dda*

द्य + य = द्य्य *dya*

ज्ञ + ज्ञ = ज्ञ्ञ *jñā*

7. Reverse pronunciation

Pronunciation of

ह्ण + ण = ह्ण should be reversed while pronouncing as ण्ण + ह

ह्न + न = ह्न should be reversed while pronouncing as न्न + ह

ह्म + म = ह्म should be reversed while pronouncing as म्म + ह

संयुक्तवर्णः: *samyukta varṇāḥ* combinations

व्यञ्जनम् + व्यञ्जनम् + स्वरः = संयुक्त आक्षराणि

vyañjanam + *vyañjanam* + *svarah* = *samyukta akṣarāṇī*

Consonant + consonant + vowel = conjunct Consonant

The possible combinations of conjucts with क् *K* as the second letter

<p>1. --- + क् + अ</p> <p>क् + क् + अ = क्का <i>kka</i> ङ् + क् + अ = ङ्का <i>ṅka</i> च् + क् + अ = च्का <i>cka</i> ट् + क् + अ = ट्का <i>ṭka</i> त् + क् + अ = त्का <i>tka</i> र् + क् + अ = र्का <i>rka</i> ल् + क् + अ = ल्का <i>lka</i> ष् + क् + अ = ष्का <i>ṣka</i> स् + क् + अ = स्का <i>ska</i></p>	<p>क् <i>K</i> as the second letter कुक्कुटः - <i>kukkuṭah</i> आङ्कुरः - <i>aṅkuraḥ</i> साच्कः - <i>sāckah</i> षट्क - <i>ṣatka</i> तात्कालिक - <i>tātkālika</i> अर्कः - <i>arkah</i> शुल्कम् - <i>sulkam</i> निष्काम - <i>niṣkāma</i> संस्कारः - <i>samskārah</i></p>	
<p>2. --- + ख्</p> <p>ङ् + ख् + अ = ङ्खा <i>ṅkha</i> त् + ख् + अ = त्खा <i>t̄kha</i> स् + ख् + अ = स्खा <i>skha</i></p>	<p>ख् <i>Kh</i> as the second letter शाङ्खम् - <i>śaṅkham</i> उत्खननम् - <i>utkhananam</i> स्खलनम् - <i>skhalanam</i></p>	

<p>3. --- + ग</p> <p>ग् + ग + अ = ग्ग gga ङ् + ग + अ = ङ्गं ñga ड् + ग + अ = ड्गं dga द् + ग + अ = द्गं dga र् + ग + अ = र्गं rga ल् + ग + अ = ल्गा lga</p>	<p>ग् g as the second letter गुग्गुलः - <i>guggulah</i> गङ्गा - <i>gañgā</i> खङ्गम् - <i>khadgam</i> मुद्गलः - <i>mudgalah</i> गर्गः - <i>gargah</i> फाल्गुनः - <i>phālgunah</i></p>	
<p>3. --- + घ</p> <p>ङ् + घ् + अ = ङ्घं ñgha द् + घ् + अ = द्घं dgha र् + घ् + अ = र्घं rgha</p>	<p>घ् gh as the second letter लङ्घनम् - <i>lañghanam</i> उद्घाटनम् - <i>udghāṭanam</i> अर्घः - <i>arghah</i></p>	
<p>5. --- + च</p> <p>च् + च् + अ = च्च cca ज् + च् + अ = ज्चं ñca र् + च् + अ = र्चं rca श् + च + अ = श्चं s̄ca</p>	<p>च् c as the second letter उच्चैः - <i>uccaiḥ</i> पञ्च - <i>pañca</i> अर्चना - <i>arcana</i> पश्चात् - <i>paścāt</i></p>	
<p>6. --- + छ</p> <p>च् + छ् + अ = च्छं ccha ज् + छ् + अ = ज्छं ñcha र् + छ् + अ = र्छं rcha</p>	<p>छ् ch as the second letter इच्छा - <i>icchā</i> वाञ्छा - <i>vāñchā</i> मूर्छा - <i>mūrchā</i></p>	

<p>7. --- + ज</p> <p>ज् + ज् + अ = ज्ज jja ज् + ज् + अ = ज्ज न् jja ड् + ज् + अ = ड्ज dja ब् + ज् + अ = ब्ज bja र् + ज् + अ = र्ज rja</p>	<p>ज् j as the second letter उज्जैनि – ujjaini सञ्जय – sañjaya षड्ज – sadja अब्ज – abja अर्जुन – arjuna</p>	
<p>8. --- + झ</p> <p>ज् + झ् + अ = ज्झा jjha ज् + झ् + अ = ज्झा न् njha र् + झ् + अ = र्झा rjha</p>	<p>झ् jh as the second letter झलञ्ज्ञल – jhalajjhala झञ्जनम् – jhañjhanam झर्झरः – jharjharah</p>	
<p>9. --- + ञ</p> <p>च् + ञ् + अ = च्ञा cña ज् + ञ् + अ = ञ्ञा jña</p>	<p>ज् ñ as the second letter याच्ञा – yācñā ज्ञानम् – jñānam</p>	
<p>10. --- + ट</p> <p>ट् + ट् + अ = ट्टा tṭa ण् + ट् + अ = ण्टा nṭa प् + ट् + अ = ष्टा pṭa ष् + ट् + अ = ष्टा śṭa</p>	<p>ट् t as the second letter टट्टनी – ttaṭṭanī घण्टा – ghaṇṭā आप्टे – āptē अष्टम – aṣṭama</p>	
<p>11. --- + ठ</p> <p>ठ् + ठ् + अ = ठ्ठा thṭha ण् + ठ् + अ = ण्ठा nṭha ष् + ठ् + अ = ष्ठा śṭha</p>	<p>ठ् th as the second letter विठ्ठलः – viṭhṭhalah वैकुण्ठः – vaikuṇṭhalah काष्ठम् – kāṣṭham</p>	

<p>12. --- + ड</p> <p>इ + इ + अ = हुँ <i>ddā</i> ण + इ + अ = पड <i>ṇda</i></p>	<p>इ <i>d</i> as the second letter उद्दीशः – <i>uddīśah</i> पाण्डव – <i>pāñdava</i></p>	
<p>13. --- + ढ</p> <p>इ + ढ + अ = हुँ <i>ḍdhā</i> ण + ढ + अ = पढ <i>ṇḍha</i></p>	<p>इ <i>dh</i> as the second letter शिंद्धी – <i>sinddhī</i> षण्ठ – <i>ṣandha</i></p>	
<p>14. --- + ण</p> <p>ण + ण + अ = पण <i>ṇṇa</i> र + ण + अ = र्ण <i>rṇa</i> ष + ण + अ = षण <i>ṣṇa</i></p>	<p>ण <i>n</i> as the second letter विषण्ण – <i>viṣṇṇa</i> कर्ण – <i>karṇa</i> कृष्ण – <i>kṛṣṇa</i></p>	
<p>15. --- + त</p> <p>त + त + अ = त्त <i>tta</i> न + त + अ = न्त <i>nta</i> प + त + अ = प्त <i>pta</i> र + त + अ = र्त <i>rta</i> स + त + अ = स्त <i>sta</i></p>	<p>त <i>t</i> as the second letter उत्तमः – <i>uttamah</i> दन्तः – <i>dantah</i> आप्त – <i>āpta</i> गर्तः – <i>gartah</i> हस्त – <i>hasta</i></p>	
<p>16. --- + थ</p> <p>त + थ + अ = त्थ <i>ttha</i> न + थ + अ = न्थ <i>nthā</i> र + थ + अ = र्थः <i>rtha</i> स + थ + अ = स्थ <i>stha</i></p>	<p>थ <i>th</i> as the second letter उत्थानम् – <i>utthānam</i> पन्था – <i>panthā</i> अर्थः – <i>arthah</i> स्थानम् – <i>sthānam</i></p>	

<p>17. --- + द</p> <p>द् + द् + अ = द्दा <i>dda</i> न् + द् + अ = न्दा <i>nda</i> ब् + द् + अ = ब्दा <i>bda</i> र् + द् + अ = र्दा <i>rda</i></p>	<p>द् <i>d</i> as the second letter उदालकः – <i>uddālakah</i> नन्दगोपः – <i>nandagopah</i> शब्दम् – <i>śabdam</i> गर्दभः – <i>gardabhaḥ</i></p>	
<p>18. --- + ध</p> <p>ग् + ध् + अ = ग्धा <i>gdha</i> द् + ध् + अ = द्धा <i>ddha</i> न् + ध् + अ = न्धा <i>ndha</i> ब् + ध् + अ = ब्धा <i>bdha</i> र् + ध् + अ = र्धा <i>rdha</i></p>	<p>ध् <i>dh</i> as the second letter दुग्धम् – <i>dugdham</i> शुद्धम् – <i>śuddham</i> बन्धनम् – <i>bandhanam</i> लब्धम् – <i>labdham</i> अर्धनारी – <i>ardhanārī</i></p>	
<p>19. --- + न</p> <p>क् + न् + अ = क्ना <i>kna</i> ख् + न् + अ = ख्ना <i>khna</i> ग् + न् + अ = ग्ना <i>gna</i> घ् + न् + अ = घ्ना <i>ghna</i> त् + न् + अ = त्ना <i>tna</i> ध् + न् + अ = ध्ना <i>dhna</i> न् + न् + अ = न्ना <i>nna</i> प् + न् + अ = प्ना <i>pna</i> म् + न् + अ = म्ना <i>mna</i> श् + न् + अ = श्ना <i>sna</i> स् + न् + अ = स्ना <i>sna</i> ह् + न् + अ = ह्ना <i>hna</i></p>	<p>न् <i>n</i> as the second letter शक्नोति – <i>śaknoti</i> चख्नतुः – <i>cakhnatuh</i> लग्न – <i>lagna</i> विघ्नम् – <i>vighnam</i> रत्नम् – <i>ratnam</i> बध्नाति – <i>badhnāti</i> अन्नम् – <i>annam</i> आप्नोति – <i>āpnoti</i> नाम्नी – <i>nāmnī</i> अस्नुते – <i>aśnute</i> स्नानम् – <i>snānam</i> चिह्नम् – <i>cinham</i></p>	

<p>20. --- + प</p> <p>ट् + प् + अ = ट्प् <i>t̪pa</i> त् + प् + अ = त्प् <i>tpa</i> प् + प् + अ = प्प् <i>ppa</i> म् + प् + अ = म्प् <i>mpa</i> र् + प् + अ = र्प् <i>rpa</i> ल् + प् + अ = ल्प् <i>lpa</i> ष् + प् + अ = ष्प् <i>spa</i> स् + प् + अ = स्प् <i>spa</i></p>	<p>प् <i>p</i> as the second letter षट्पदः – <i>satpadaḥ</i> तत्पदम् – <i>tatpadam</i> पिप्पली – <i>pippalī</i> परम्परा – <i>paramparā</i> सर्पः – <i>sarpaḥ</i> अल्पम् – <i>alpam</i> पुष्पम् – <i>puṣpam</i> स्पृहा – <i>spṛhā</i></p>	
<p>21. --- + फ</p> <p>त् + फ् + अ = त्फ् <i>tpha</i> म् + फ् + अ = म्फ् <i>mpha</i> ल् + फ् + अ = ल्फ् <i>lpha</i> स् + फ् + अ = स्फ् <i>spha</i></p>	<p>फ् <i>ph</i> as the second letter उत्फणः – <i>utphanaḥ</i> गुम्फः – <i>gumphah</i> गुल्फः – <i>gulphah</i> स्फटिकम् – <i>sphaṭikam</i></p>	
<p>22. --- + ब</p> <p>म् + ब् + अ = म्ब् <i>mba</i> र् + ब् + अ = र्ब् <i>rba</i> ल् + ब् + अ = ल्ब् <i>lba</i></p>	<p>ब् <i>b</i> as second letter लम्बोदर – <i>lambodara</i> दुर्बलः – <i>durbalah</i> उल्बणम् – <i>ulbanam</i></p>	
<p>23. --- + भ</p> <p>द् + भ् + अ = द्भ् <i>bha</i> म् + भ् + अ = म्भ् <i>mbha</i> र् + भ् + अ = र्भ् <i>rbha</i> ल् + भ् + अ = ल्भ् <i>lbha</i></p>	<p>भ् <i>bh</i> as second letter सद्भावना – <i>sadbhāvanā</i> शम्भो – <i>śambho</i> अर्भक – <i>arbhaka</i> गल्भ दृ <i>galbha</i></p>	

<p>24. --- + म</p> <p>क् + म् + अ = क्म <i>kma</i> ङ् + म् + अ = ङ्म <i>ṅma</i> च् + म् + अ = च्म <i>cma</i> त् + म् + अ = त्म <i>tma</i> द् + म् + अ = द्म <i>dma</i> ध् + म् + अ = ध्म <i>dhma</i> न् + म् + अ = न्म <i>nma</i> प् + म् + अ = प्म <i>pma</i> म् + म् + अ = म्म <i>mma</i> र् + म् + अ = र्म <i>rma</i> ल् + म् + अ = ल्म <i>lma</i> श् + म् + अ = श्म <i>śma</i> ष् + म् + अ = ष्म <i>ṣma</i> स् + म् + अ = स्म <i>sma</i> ह् + म् + अ = ह्म <i>hma</i></p>	<p>म् <i>m</i> as second letter रुक्मिणी – <i>rukminī</i> वाञ्छयम् – <i>vāñmayam</i> वच्मि – <i>vacmi</i> आत्मा – <i>ātmā</i> पद्मावती – <i>padmāvatī</i> दध्मौ – <i>dadhmau</i> मन्मथः – <i>manmathah</i> पाप्मा – <i>pāpmā</i> मम्मटः – <i>mammaṭah</i> धर्म – <i>dharma</i> गुल्मः – <i>gulmah</i> अश्मन् – <i>aśman</i> ऊष्माणः – <i>ūṣmāṇah</i> स्मरणम् – <i>smaranam</i> जिह्म – <i>jimha</i></p>	
<p>25. --- + य</p> <p>क् + य् + अ = क्य <i>kya</i> ख् + य् + अ = ख्य <i>khya</i> ग् + य् + अ = ग्य <i>gya</i> घ् + य् + अ = घ्य <i>ghya</i> च् + य् + अ = च्य <i>cya</i> ज् + य् + अ = ज्य <i>jya</i> ट् + य् + अ = ट्य <i>ṭya</i></p>	<p>य् <i>y</i> as the second letter वाक्यम् – <i>vākyam</i> आख्यानम् – <i>ākhyānam</i> भाग्यम् – <i>bhāgyam</i> मौघ्यम् – <i>maughyam</i> च्यवनम् – <i>cyavanam</i> राज्यम् – <i>rājyam</i> शास्त्र्यायनम् – <i>sāstyāyanam</i></p>	

ह् + य् + अ = द्य॑ <i>dhya</i> ण् + य् + अ = ण्य॑ <i>nya</i> त् + य् + अ = त्य॑ <i>tya</i> थ् + य् + अ = थ्य॑ <i>thya</i> द् + य् + अ = द्य॑ <i>dya</i> ध् + य् + अ = ध्य॑ <i>dhya</i> न् + य् + अ = न्य॑ <i>nya</i> प् + य् + अ = प्य॑ <i>pya</i> ब् + य् + अ = ब्य॑ <i>bya</i> भ् + य् + अ = भ्य॑ <i>bhya</i> म् + य् + अ = म्य॑ <i>mya</i> य् + य् + अ = य्य॑ <i>yya</i> र् + य् + अ = र्य॑ <i>rya</i> ल् + य् + अ = ल्य॑ <i>lya</i> व् + य् + अ = व्य॑ <i>vya</i> श् + य् + अ = श्य॑ <i>sya</i> ष् + य् + अ = ष्य॑ <i>sya</i> स् + य् + अ = स्य॑ <i>sya</i> ह् + य् + अ = ह्य॑ <i>hyā</i>	मौढ्यम् – <i>maudhyam</i> पुण्यम् – <i>puṇyam</i> सत्यम् – <i>satyam</i> पथ्यम् – <i>pathyam</i> गद्यम् – <i>gadyam</i> ध्यानम् – <i>dhyānam</i> कन्या – <i>kanyā</i> सामीप्यम् – <i>sāmīpyam</i> शैव्यः – <i>śaibyah</i> आरभ्य – <i>ārabhya</i> सौम्या – <i>saumyā</i> शैय्या – <i>śaiyyā</i> आर्य – <i>ārya</i> बाल्यम् – <i>bālyam</i> व्याकरणम् – <i>vyākaraṇam</i> श्यामला – <i>śyāmalā</i> पुष्य – <i>puṣya</i> सस्यः – <i>sasyah</i> गुह्यम् – <i>guhyam</i>	
26. --- + र क् + र् + अ = क्र॑ <i>kra</i> ग् + र् + अ = ग्र॑ <i>gra</i> घ् + र् + अ = घ्र॑ <i>ghra</i> ज् + र् + अ = ज्र॑ <i>jra</i>	र् <i>r</i> as the second letter विक्रमः – <i>vikramah</i> ग्रामः – <i>grāmah</i> घ्राण – <i>ghrāṇa</i> वज्रम् – <i>vajram</i>	

<p>त् + र् + अ = त्रा <i>tra</i> द् + र् + अ = द्रा <i>dra</i> ध् + र् + अ = ध्रा <i>dhra</i> प् + र् + अ = प्रा <i>pra</i> ब् + र् + अ = ब्रा <i>bra</i> भ् + र् + अ = भ्रा <i>bhra</i> म् + र् + अ = म्रा <i>mra</i> व् + र् + अ = व्रा <i>vra</i> श् + र् + अ = श्रा <i>sra</i> स् + र् + अ = स्रा <i>sra</i> ह् + र् + अ = ह्रा <i>hra</i></p>	<p>पुत्रः - <i>putrah</i> सौभद्रः - <i>saubhadrah</i> रन्धः - <i>randhrah</i> प्रकाशः - <i>prakāśah</i> अब्रवीत् - <i>abrat</i> भ्रमणम् - <i>bhramanam</i> आम्रम् - <i>āmram</i> व्रतिन् - <i>vratin</i> श्रवणम् - <i>śravaṇam</i> सहस्रम् - <i>sahasram</i> ह्रदः हृ <i>hradah</i></p>	
<p>27. --- + ल</p> <p>क् + ल् + अ = कल <i>kla</i> ग् + ल् + अ = गल <i>gla</i> प् + ल् + अ = प्ल <i>pla</i> म् + ल् + अ = म्ल <i>mla</i> ल् + ल् + अ = ल्ल <i>lla</i> श् + ल् + अ = श्ल <i>śla</i> ह् + ल् + अ = ह्ल <i>hla</i></p>	<p>ल् <i>l</i> as the second letter शुक्ल - <i>śukla</i> ग्लानिः - <i>glāniḥ</i> प्लवगः - <i>plavagaḥ</i> म्लानिः - <i>mlāniḥ</i> वल्लकी - <i>vallaki</i> श्लाघनम् - <i>ślāghanam</i> आह्लादकः - <i>āhlādakaḥ</i></p>	
<p>28. --- + व</p> <p>क् + व् + अ = कव <i>kva</i> ग् + व् + अ = गव <i>gva</i> ज् + व् + अ = ज्व <i>jva</i> त् + व् + अ = त्व <i>tva</i> द् + व् + अ = द्व <i>dva</i></p>	<p>व् <i>v</i> as the second letter पक्वम् - <i>pakvam</i> ऋग्वेद हृ <i>rgveda, gvālah</i> ज्वलनम् - <i>jvalanam</i> त्वम् - <i>tvam</i> द्वारम् - <i>dvāram</i></p>	

ध् + व् + अ = ध्व <i>dhva</i> न् + व् + अ = न्व <i>nva</i> र् + व् + अ = र्व <i>rva</i> ल् + व् + अ = ल्व <i>lva</i> श् + व् + अ = श्व <i>s̄va</i> ष् + व् + अ = ष्व <i>ṣ̄va</i> स् + व् + अ = स्व <i>sva</i> ह् + व् + अ = ह्व <i>hva</i>	ध्वनिः - <i>dhvaniḥ</i> सुधन्वा - <i>sudhanvā</i> उर्वारुकम् - <i>urvārukam</i> बिल्वः - <i>bilvah</i> ईश्वर - <i>īśvara</i> कुरुष्व - <i>kuruṣva</i> स्वयम् - <i>svayam</i> जिह्वा हृ <i>jihvā</i>	
29. --- + श र् + श् + अ = र्श <i>rśa</i>	श् s as second letter परामर्शः - <i>parāmarśaḥ</i>	
30. --- + ष क् + ष् + अ = क्ष <i>kṣa</i> ट् + ष् + अ = ट्ष <i>tṣa</i> र् + ष् + अ = र्ष <i>rṣa</i>	ष् ṣ as second letter मोक्ष - <i>mokṣa</i> षट्षष्ठिः - <i>ṣatṣaṣṭiḥ</i> आर्ष हृ <i>ārṣa</i>	
31. --- + स क् + स् + अ = क्स <i>kṣa</i> त् + स् + अ = त्स <i>tṣa</i> प् + स् + अ = प्स <i>pṣa</i> स् + स् + अ = स्स <i>ss̄a</i>	स् s as second letter वाक्सारः - <i>vāksārah</i> वत्सला - <i>vatsalā</i> अप्सरा - <i>apsarā</i> दुस्सहः - <i>dussahah</i>	
32. --- + ह र् + ह् + अ = र्ह <i>rha</i> ल् + ह् + अ = ल्ह <i>lha</i>	ह् h as second letter अर्हः - <i>arhaḥ</i> विल्हणः - <i>vilhaṇaḥ</i>	

Conjunct consonants with three or more letters

क् + त् + त् + अ = क्त	<i>ktta</i>	भक्तः <i>bhaktah</i>	
क् + ल् + य् + अ = कल्य	<i>klya</i>	शौकल्यम् <i>śauklyam</i>	
क् + ष् + ण् + अ = क्षण	<i>kṣṇa</i>	सुदीक्षणा <i>sudīkṣṇā</i>	
क् + ष् + म् + अ = क्षम	<i>kṣma</i>	लक्ष्मणः <i>lakṣmaṇah</i>	
क् + ष् + य् + अ = क्षय	<i>kṣya</i>	लक्ष्यम् <i>lakṣyam</i>	
क् + ष् + व् + अ = क्षव	<i>kṣva</i>	इक्ष्वाकु <i>ikṣvāku</i>	
ग् + ध् + य् + अ = गध्य	<i>gdhya</i>	मौगध्यम् <i>maugdhyam</i>	
ग् + भ् + य् + अ = गभ्य	<i>gbhya</i>	दिग्भ्याम् <i>digbhyām</i>	
ग् + र् + य् + अ = ग्र्य	<i>grya</i>	अग्र्यम् <i>agryam</i>	
ङ् + क् + र् + अ = ङ्क्र	<i>ṅkra</i>	सङ्क्रामणम् <i>saṅkramanam</i>	
ङ् + क् + ष् + अ = ङ्क्ष	<i>ṅkṣa</i>	आकाङ्क्षा <i>ākāṅkṣā</i>	
ङ् + ग् + य् + अ = ङ्ग्य	<i>ṅgya</i>	आलिङ्ग्य <i>ālingya</i>	
ङ् + घ् + य् + अ = ङ्घ्य	<i>ṅghya</i>	उल्लङ्घ्य <i>ullaṅghya</i>	
च् + छ् + र् + अ = च्छ	<i>cchra</i>	कृच्छ्रम् <i>kṛcchram</i>	
ण् + ठ् + य् + अ = ण्ठ्य	<i>nṭhya</i>	कण्ठ्याः <i>kaṇṭhyāḥ</i>	
ण् + ड् + र् + अ = ण्ड्र	<i>nḍra</i>	पौण्ड्रः <i>pauṇḍrah</i>	
ण् + ड् + य् + अ = ण्ड्य	<i>nḍya</i>	मौण्ड्यम् <i>mauṇḍyam</i>	
त् + त् + व् + अ = त्त्व	<i>ttva</i>	तत्त्वम् <i>tattvam</i>	
त् + न् + य् + अ = त्न्य	<i>tnya</i>	पत्न्या <i>patnyā</i>	
त् + म् + य् + अ = त्म्य	<i>tmya</i>	आत्म्य <i>ātmya</i>	
त् + र् + य् + अ = त्य	<i>trya</i>	त्यम्बक <i>tryambaka</i>	
त् + स् + न् + अ = त्स्न	<i>tsna</i>	कृत्स्नम् <i>kṛtsnam</i>	
त् + स् + य् + अ = त्स्य	<i>tsya</i>	मत्स्यः <i>matsyah</i>	
द् + ध् + य् + अ = द्ध्य	<i>ddhya</i>	बुद्ध्या <i>buddhyā</i>	

द + भ + य + अ = द्भ्य	<i>dbhya</i>	पद्भ्याम् <i>padbhyām</i>	
द + र + य + अ = द्य	<i>drya</i>	दारिद्र्यम् <i>dāridryam</i>	
न + त + य + अ = न्त्य	<i>ntyā</i>	दन्त्याः <i>dantyāḥ</i>	
न + त + र + अ = न्त्र	<i>ntra</i>	मन्त्रम् <i>mantram</i>	
न + त + व + अ = न्त्वा	<i>ntva</i>	सान्त्वनम् <i>sāntvanam</i>	
न + द + य + अ = न्द्य	<i>ndya</i>	अभिवन्द्य <i>abhivandya</i>	
न + द + र + अ = न्द्र	<i>ndra</i>	इन्द्रः <i>indrah</i>	
न + ध + य + अ = न्ध्य	<i>ndhya</i>	सन्ध्या <i>sandhyā</i>	
न + न + य + अ = न्न्य	<i>nnya</i>	सन्न्यास <i>sannyāsa</i>	
ब + ध + व + अ = ब्ध्वा	<i>bhava</i>	लब्ध्वा <i>labdhvā</i>	
म + प + य + अ = म्प्य	<i>mpya</i>	प्रकम्प्य <i>prakampya</i>	
म + ब + य + अ = म्ब्य	<i>mbya</i>	आलम्ब्य <i>ālambya</i>	
र + घ + य + अ = र्घ्य	<i>rghya</i>	अर्घ्यम् <i>arghyam</i>	
र + ङ + ग + अ = रङ्ग	<i>rīga</i>	शारङ्गम् <i>sārṅgam</i>	
र + त + य + अ = र्त्य	<i>rtya</i>	धौर्त्यम् <i>dhaurtyam</i>	
र + ध + न + अ = र्ध्न	<i>rdhna</i>	मूर्ध्नि <i>mūrdhni</i>	
र + म + य + अ = र्म्य	<i>rmya</i>	हर्म्यम् <i>harmiyam</i>	
र + ध + व + अ = र्ध्व	<i>rdhva</i>	उर्ध्व <i>ūrdhva</i>	
र + ष + ण + अ = र्ष्ण	<i>rṣṇa</i>	कार्ष्णिः <i>kārṣṇih</i>	
ल + क + य + अ = ल्क्य	<i>lkya</i>	याज्ञवल्क्य <i>yājñvalkya</i>	
श + च + य + अ = श्य	<i>scya</i>	श्युत <i>scyuta</i>	
ष + ट + य + अ = ष्ट्य	<i>ṣṭya</i>	वेष्ट्य <i>veṣṭya</i>	
ष + ट + र + अ = ष्ट्र	<i>ṣṭra</i>	उष्ट्रः <i>uṣṭrah</i>	
ष + ट + व + अ = ष्ट्वा	<i>ṣṭva</i>	इष्ट्वा <i>iṣṭvā</i>	
ष + ठ + य + अ = ष्ठ्य	<i>ṣṭhya</i>	ओष्ठ्य <i>oṣṭhya</i>	
स + त + य + अ = स्त्य	<i>styā</i>	अगस्त्य <i>agastya</i>	
स + त + र + अ = स्त्र	<i>stra</i>	शास्त्रम् <i>śāstram</i>	

Section 4

संख्या Numerals

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

सुभाषितानि

शशिना च निशा निशया च शशी

शशिना निशया च विभाति नभः ।

पयसा कमलं कमलेन पयः

पयसा कमलेन विभाति सरः ॥

शतेषु जायते शरः सहस्रेषु च पण्डितः ।

वक्ता दशसहस्रेषु दाता भव्वित वा न वा ॥

अन्नदानं परं दानं विद्यादानम् अतःपरम् ।

अन्नेन क्षणिका तृप्तिः यावज्जीवं च विद्यया ॥

को देशः कानि मित्राणि कःकेलः कौ व्यायागमौ ।

कश्चाहं का च मे शक्तिः इति चिन्त्यं मुहुर्मुहुः ॥

Word list from Vedanta

आत्मा	शङ्करः	अनुभवम्	पुण्यम्
कृष्णः	अर्जनः	वेद	यजुस्
साम	अध्वर्यु	ऋक्	मन्त्रम्
ब्रह्मन्	मोक्ष	कर्म	क्षेत्रम्
श्रवणम्	सञ्चितकर्म	महेश्वरः	धारिणी
पुरुषार्थः	भवित्तः	मननम्	गृहस्थः
धर्म	आश्रमः	क्षेत्रज्ञः	ब्राह्मणः
विश्वम्	अर्थः	कामः	मृत्युः
निधिध्यासनम्	शास्त्रम्	गीता	उपनिषद्
पुरुषः	एकम्	भगवान्	कर्यम्
ध्यानम्	अग्निः	ऊर्णनाभिः	आपः
अन्नम्	साड़ख्य	अद्वयम्	मरणम्
जन्म	श्री	जरा	योग
निर्विकल्प	प्रेयस्	कर्मफलम्	पृथिवी
नरः	सन्ध्यास	सविकल्प	सूक्ष्म
शरीरम्	वानप्रस्थ	स्थूलः	कारणम्
ईश्वरः	निष्कामः	समाधिः	ओषधि
त्रिगुण	पञ्चभूत	तुरीय	लक्षण
आनन्द	भावना	जगत्	वनस्पतयः
सत्	तेजस्वी	स्वरूप	माया
अविद्या	ब्रह्मचारि	रजस्	तमस्
जीवः	चित्	स्वामि	रविः
यज्ञ	श्रेयस्	सत्त्व	यशस्

परम्	अपरा	अनादि	निधनः
स्वयञ्ज्योतिः	पारायणम्	अध्ययनम्	चित्तशुद्धि
जप	तप	तितिक्षा	उपरति
श्रद्धा	शम	दम	समाधानम्
वैराग्यम्	विवेक	नमः	व्याकरणम्
सम्प्रदाय	सर्ग	स्थिति	लय
प्रलय	सुषुप्ति	स्वप्न	जाग्रत्
विज्ञानमय	मनोमय	पञ्चकोश	अवस्थात्रय
प्राणमय	आनन्दमय	अन्नमय	सार्गम्
कूटस्थ	तटस्थ	स्वरूप	नरकम्
प्रज्ञा	ज्ञानम्	क्षणिक	अभ्यास
क्लेश	दोष	क्षय	दुरित
अक्षरम्	व्यक्तम्	रज्जुसर्प	शुक्लिकारजतम्
वरुण	चन्द्र	सुर्य	तरङ्गम्
इन्द्र	विद्युत्	सांसर	सुखम्
मोह	लोभ	क्रोध	दुःखम्
मद	सहकारि	सम्पत्	व्युत्थानम्
शोधनम्	अभिमानी	विरक्तः	सन्निधानम्
आम्नायः	समाचर	यदृच्छालाभः	वागिन्द्रियम्
आकाशः	भोग्यम्	ऊर्मि	आनन्दभुक्
युक्तिः	बद्धः	तृणम्	युष्मद्
मृतिका	लब्ध	उत्कृष्ट	आगमः
ऊर्ध्वम्	यजमानः	अनुशासनम्	विरक्तः
विशेषः	द्वेष	राग	आपेक्षिक

पुष्कल	आकाङ्क्षा	विपर्ययः	सांश्यम्
त्वक्	लक्षणम्	मिथ्या	वृत्तिः
साधनम्	युगपत्	अद्वितीयः	उद्ग्रातृ
सत्यम्	उपाधि	तृप्ति	त्यागः
इतरेतर्	वाच्यम्	ऋणत्रयम्	उपचारः
मेधाविन्	उत्साहः	खण्डनम्	बाधितम्
विषुद्धसत्वः	सत्यसङ्कल्पः	प्रसङ्गः	इत्थम्
करणम्	विवरणम्	उपमा	ऋषिः
अनुपलब्धिः	तपति	काण्डः	प्रत्यक्षप्रमाणम्
प्रक्रिया	उपेत	वरणीयम्	प्रतियोगिन्
प्रपञ्चम्	प्रत्यगात्मा	मङ्गलम्	अग्निः
मानवः	प्रजापतिः	प्रमेयम्	सम्पन्नः
अहिंसा	वायुः	प्राणः	आदित्यवर्णः
उत्तरायणम्	विरजः	कृत्स्नम्	देवयानः
इन्द्रिनः	प्रणवः	ज्ञानोदयः	दक्षिणायनम्
ध्यानम्	आधारः	अल्पमेधसः	प्रायणम्
पदम्	प्रायश्चित्तम्	निषिद्धम्	स्मृतिः
दुर्मनाः	अक्षरम्	श्रुतिः	सुनिश्चितम्
अधिकारः	गौरवम्	अव्यासः	व्यासः
होता	अद्भुतम्	देवः	पशु
धीरः	विपश्चितः	व्यवहारः	कालः
भूतम्	भवत्	भविष्यत्	पूर्णः

Pick up the words from the word list and write them in the boxes given below

अ				
आ				
इ				
ई				
उ				
ऊ				
ऋ				
ए				
ऐ				
ओ				
औ				
क				
ख				
ग				
घ				
ङ				
च				
छ				
ज				
झ				
ञ				
ट				

ଠ				
ଡ				
ବ				
ପ				
ତ				
ସ				
ଦ				
ଧ				
ନ				
ୟ				
ର				
ଲ				
ଵ				
ଶ				
ସ				
ହ				
କ୍ଷ				
ତ୍ର				
ଜ୍ଞ				

Inspirations

Mundakopaniṣad, Part 1 – by Puṣṭi Swami Dayananda Saraswati

Taittiriya Bhashya Talks 2012, Anaikatty, Coimbatore by Puṣṭi Swami Dayananda Saraswati

Higher Sanskrit grammar by Shri M R Kale.

High School Sanskrit Grammar by Vidvan Srinivasa Deshikachar and Mrs. Prabha Sridhar

Teach Yourself Sanskrit, Varnamālā, Rashtriya Samskrita samsthān, New Delhi

Sanskrit Level 1 - Published by Sanskrit Academy Bangalore

My Skype students from Portugal - Joana, Mafalda Megre, Mafalda Souza, Catia, Innes and Claudia for whom these lessons were created.

ॐ तत् सत् शुभमस्तु
